

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет
Кафедра історії

**ТОПОГРАФІЧНІ ОБ'ЄКТИ ЯК МАРКЕРИ НЕРУХОМОСТІ В
ЛЬВІВСЬКІЙ ШОСІ 1607 РОКУ.**

Студента IV курсу
Групи ГІС17/Б
Цебенка Ореста Андрійовича

Науковий керівник
д.і.н., проф. кафедри історії
Долинська Мар'яна Львівна

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. Львівське Галицьке передмістя: територіально-просторовий і територіально-адміністративний устрій станом на початок XVII ст.	7
Розділ II. Інформативність шосе 1607 р.	17
Розділ III. Спосіб і результати аналізу просторових зв'язків об'єктів Галицького передмістя	33
Висновки	46
Список джерел літератури	48
Додаток № 1	51
Результати аналізу просторових зв'язків між об'єктами п'яти львівських осад	
Додаток № 2	58
Класифікація понять-денотатів як маркерів нерухомості в Excel таблиці	

ВСТУП

Актуальність теми: Вивчення міського простору Львова ранньомодерного часу у його фізичному вимірі містить чимало прогалин та запитань. Та й в цілому, лише в минулому столітті історики вперше заговорили про вивчення простору, його структуру та уявлення, завдяки новим історіографічним підходам, зокрема школи Анналів. На зламі минулого й біжучого тисячоліть серед інших поворотів було оголошено т.зв. просторове навернення (spatial turn)¹, яке можна, зокрема, інтерпретувати, розглядати об'єкти як реальні утворення в міському просторі, а їхні назви – як уявлення про цей простір.

Ще однією невід'ємною рисою сучасного підходу у світлі тотальної історії є міждисциплінарність, тобто застосування методик і підходів інших наукових дисциплін, зокрема, соціології. Комплексний підхід істориків, соціологів та географів до проблеми простору зможе відкрити нову перспективу на взаємодію соціального та фізичного.

Об'єкт дослідження – текст реєстру платників чиншового податку 1607 року.

Предмет – зв'язки між топографічними об'єктами - одиницями нерухомості з однієї та її маркерами з іншої сторони.

Хронологічні рамки – початок XVII ст.

Територіальні рамки – Галицьке передмістя Львова.

Новизна роботи полягає в різносторонньому аналізі записів податкового реєстру, зокрема, перетворення тексту у excel таблицю з урахуванням ієрархії одиниць оподаткування за топографічною ознакою та необхідної для соціологічного аналізу допоміжної структури таблиці.

Методологія базується на засаді онтологічного підходу до простору, принципі, що виник не так давно, вже після впровадження поняття просторового

¹ Долинська М. Л. *До питання методики класифікації урбанонімів, як історичного джерела* // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». Випуск 26. Харків, 2018. С. 26.

навернення (spatial turn)². Конкретно в дослідження використовується метод класифікації об'єктів, що описуються назвами³, а не самих назв (як це прийнято в лінгвістичних дисциплінах); на цій основі проводиться дослідження відношень, зв'язків і взаємодій між власне назвами і денотатами-об'єктами, тобто тереном, який описує назва.

Мета роботи – проаналізувати зв'язки між топографічними об'єктами (денотатами), що є маркерами-нерухомості та одиницями оподаткування.

З мети роботи випливають **завдання**:

1. сформувати Excel таблицю, куди внести власників, податок, який сплачували та топографічні об'єкти; класифікувати вибрані об'єкти й віднести їх до вищих ієрархічних рівнів.

2. опрацювати усі денотати та залишити ті, які хоча б раз вживалися у ролі маркерів нерухомості.

3. проаналізувати інформативність записів шосу.

4. надати матеріали для проведення соціологічного дослідження правдивості визначення топографічного об'єкту – на базі шосу 1607 р. опрацювати шаблон Excel таблиці придатної для дослідження інших ранньомодерних фіскальних документів.

Основним джерелом дослідження є фіскальний реєстр від 8 жовтня 1607р. щодо сплати чиншового податку з будівель і ґрунтів п'яти осель Галицького та п'яти осель Краківського передмість зібрано згідно з інвентарем ста ланів, укладеним райцею Станіславом Ансеріним. Складений на вимогу на вимогу інвентаризації земель, документ містить чимало інформації не тільки про податки, які сплачувалися, але також і соціальний портрет власника, територіально-просторовий поділ передмістя, його ієрархії та детальний перелік, уточнення локалізації топографічних об'єктів.

² До питання методики... С. 26.

³ Dolynska M. *A New Method of classification of Named Items of 16th–18th Century Suburbs of Lviv* // *Studia Geohistorica*. № 8. Warszawa, 2020. P.45-57.

Питання топографії та адміністративного устрою цікавили мешканців Львова, мабуть, від моменту заснування з практичної сторони – проблем власності нерухомістю, яскравим прикладом чого є саме джерело вивчення – шос 1607 р. та інвентар ста ланів Львова, поділених на шість трактів, укладений райцею Станіславом Ансеріним.

Окремі питання, що стосувалися передмість Львова заторкнув Денис Зубрицький в першій третині XIX ст. Вагомий внесок в XX ст. зробили Роман Зубик та Іван Крип'якевич у путівнику «Історичні проходи по Львову». Варто згадати й наукові дослідження Мирона Капраля у XXI ст., який присвятив певну увагу проблемі функціонування передмість.

Для цього дослідження провідне місце зайняли праці Мар'яни Долинської, яка досліджувала питання просторового розвитку історії та історичної топографії Львова магдебурзького періоду, провідною проблемою якої було розуміння міського простору з його певною структурою, його адміністративно-територіальними особливостями та певними зв'язками, які наповнювали його.

Важливими є праці Андрія Фелонюка, які яскраво розкривають процеси адміністрування передмістями, та студія Романа Могитича «Передмістя самоврядного Львова».

Досліджуючи питання простору неможливо не згадати дослідників, які теоретично змогли окреслити поняття «простору» в історіографії. Зокрема, це праці Ярослави Верменич - відомої дослідниці української регіоналістики.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, а також додатку до курсової: ексел таблиці з об'єктами-маркери нерухомості. У першому розділі описується окреслення простору в ранньомодерному Львові, у другому розділі глибше досліджується сам документ Станіслава Ансеріна 1607 року та все, що ми можемо з нього почерпнути. У третьому розділі описано підготовку до соціологічного аналізу та його висновки.

ГЛОСАРІЙ

Власне назва – відрізняювальний член (місто Львів, вулиця Широка, лан Фрайборковський). (М. Долинська «*A New Method of classification of Named Items of 16th–18th Century Suburbs of Lviv* »).

Денотат (атрибутивний компонент) – іменник, що відповідає загальному поняттю, такому, як місто, передмістя, вулиця, став, лан, співпадає з полігоном території, яку описує власне назва. (М. Долинська «*A New Method of classification of Named Items of 16th–18th Century Suburbs of Lviv* »).

Іздебка – хатинка, в тексті шоси – приміщення для хворих, карантин. (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

Лан – це одиниця площі, в тексті шоси - великий земельний наділ (М.Долинська «*Історична топографія Львова XIV-XIX ст.*»).

Осада (оселя) – поселення на території передмістя, відокремлене від інших агрокультурними і природними об'єктами. (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

Парцеля – ділянка, якою володіли міщани в магдебурзький період.

Передмістя – міська територія за межами «міста в мурі» та перебуває під юрисдикцією міської ради магдебурзького періоду. (М. Долинська «*Простір на тлі мешканців...*»).

Став – природне або штучне водосховище. (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

Фільварок – поселення, куди входили декілька домогосподарств (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

Шляк – рогачка, місце митного огляду і контролю (в тексті шоси) (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

Шос – це податок, який сплачували міщани на користь міста; міський збір (Словник ставропольської мови - *Słownik pojęciowy języka staropolskiego*).

РОЗДІЛ І: ЛЬВІВСЬКЕ ГАЛИЦЬКЕ ПЕРЕДМІСТЯ: ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНО- АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ СТАНОМ НА ПОЧАТОК XVII СТ.

Регіоналістика відносно молодий підрозділ історичної науки, який довгий час перебувала у подієвій, поверхневій історії⁴, де було певне домінування фактору часу над фактором простору, а хронологічний метод був визначальним. Витіснення подієвої історії та зміни підходу в історіографії сприяли в тому, що місце, регіон, регіональні проблеми опиняються у фокусі наукових зацікавлень⁵. Перші кроки до самостійності історичної регіоналістики в Україні, як науки було зроблено ще за Грушевського. Проте на фоні більшовицької окупації території України, прагнення до вивчення міста й регіону були розгромлені окупаційною владою⁶. Лише нещодавно протягом останніх 50 років історична регіоналістика набуває більшої самостійної форми й зосереджується на міждисциплінарному та підході до вивчення не просто подій, а взаємодію у зв'язці «час – простір», де дослідник повинен максимально зануритися на цю територію та століття й першочергово дивитися на людину цієї епохи та на ті соціальні взаємодії, які відбуваються⁷. Як пише Ярослава Верменич: «Регіон – не лише об'єкт, але й суб'єкт, він сам себе вибудовує і видозмінюється у цьому процесі. Регіон – це ще і рамка, певний контур для порівнянь і узагальнень⁸».

Сучасний підхід до вивчення регіоналістики базується на цілісності, місто є, як система, що потребує специфічного кута зору – одночасно і через «телескоп» і через «мікроскоп». Міста формують регіони й їхніми центрами, а отже історичне містознавство є невід'ємною частиною історичної регіоналістики

⁴ Поверхнева чи подієва історія - історія, яка стрімко розвивається у часі, яка до XX ст. була домінантною в історіографії. Така історія займала верхній шар у концепції Броделя, де він поділив історії на 3 пласти відповідно до різних часових ритмів, одним із них стала "час короткої тривалості.

⁵ Верменич Я. *Історична регіоналістика в Україні* // Український історичний журнал. - 2002. - № 6. - С. 7. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_6_3i

⁶ Верменич Я. *Історична регіоналістика в системі "просторової історії": диференціації предметних полів* // Регіональна історія України: Зб. наук. ст. — К.: Інститут історії України НАН України, 2013. — Вип. 7. — с. 9-10.

⁷ Там само, с. 15-17.

⁸ Там само, с.12.

і становить її науковий фундамент. Звісно, що повністю «поглинати» обидві науки неварто, бо кожна з них має своє унікальне й важливе завдання у дослідженні минулого⁹.

Змінюється і уявлення про вивчення простору. Як пише Ярослава Верменич: «він перестав бути «фоном», перетворився на активний, самодостатній чинник впливу як на архетипи й структури подій, що відбуваються, так і на їхнє сприйняття»¹⁰. Вивчення простору є не лише одним із напрямків історичної регіоналістики, він є частиною вивчення й інших наук, зокрема історичної географії. «У XIX ст. французький географ Е. Реклю визначив історію як географію в часі, а географію — як історію у просторі»¹¹. Тож невід'ємним напрямком історичної географії, включаючи історичну топографію, є системний підхід до дослідження простору (хорологія¹²), не тільки розташування в місцевості тих чи інших об'єктів, які можемо позначити на топографічних картах. Це також і вивчення того, як простір у процесі урбанізації розширюється і набуває нових форм¹³. Рогатки (рогачки), про що далі йтиме мова, є чудовим прикладом того, як зростає простір місця і як виглядає його процес урбанізації. Сучасний підхід полягає у глибшому усвідомленні та «взаємодії чотирьох субстанцій – самого простору, часу, смислу»¹⁴ (яке значення надає сама людина в цій епосі, що вона вклала в певні терміни, такі, як: лан, вулиця, халупа, пляц, ґрунт) і комунікації. На основі хорологічного методу виникає нове бачення простору, формується нова дослідницька парадигма, зосереджена на проблематиці простору.¹⁵ Варто сказати, що ця тема потребує

⁹ Там само, с.27-28.

¹⁰ Там само, с.36.

¹¹ Мартинов А. *Історична соціологія (циклічна парадигма)*. Монографія / Національний університет внутрішніх справ, Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. — К.: УІАД «Рада», 2004. — с.153.

¹² Хорологія - χωρολογία χώρα це власне "край" (звідси і "країна", слово згодом розвинулося), тобто обмежений простір, простір відокремлений. Те саме що "терени", або лат. territorium. Наше слово "край" - це калька від грец. χώρα, що походить від дієслова χωρίζω - відокремлювати. Тобто "край" - відокремлена територія (консультацію надала доц. каф. Філології ГФ, к.філ.н. Уляна Головач). Тобто хорологію можна тлумачити, як знання про терен, територію, місце.

¹³ *Історична регіоналістика в системі...* с.29-31.

¹⁴ Верменич Я. *Географія, хорографія і хорологія: етапи становлення й концептуалізації* / Верменич Ярослава // Історико-географічні дослідження в Україні. - 2007. - 10. - С.13 - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/geo_2007_10_7

¹⁵ Там само, с.12

досліджень й міждисциплінарної співпраці географії, соціології та історії. Використовуючи географічний напрям у соціології можна успішно застосовувати історичні матеріалами у дослідженні особливостей різних поселень та їхнього адміністративно-територіального поділу, застосовуючи хорологічний метод¹⁶.

Влада стуктурувала простір, могла змінювати адміністративні межі в границях своєї юрисдикції, якщо вони здавалися їй незручними і щоб якнайкраще взаємодіяти з своїми підлеглими чи мешканцями¹⁷. Відповідно до викликів свого часу у ранньомодерному Львові, у 1607-08 роках було запропоновано та описано ефективний адміністративно-територіальний поділ, про що йтиметься далі. Систематизація простору річ мінлива, завжди виникатимуть питання щодо правильного поділу. Важливо, щоб це було доступним і зрозумілим суспільству, які мешкають на цьому конкретному просторі у конкретний час.

Простір ранньомодерного міста можна умовно розділити на 3 частини: середмістя (місто в мурах), передмістя та міські села. Найбільше місць на передмістях займали угіддя (рілля, городи, сади, пасовища, луки, тощо). Міщани, які жили ближче до «міста в мурах» займалися ремісництвом, на окраїнах передмість переважало сільське господарство (найбагатші патриції закладали фільварки¹⁸). До XV ст. передмістя були в основному незаселені, а далі згідно інвентарів та інших документів на цій території з'явилися фільварки та поселення львівських міщан, які називалися осадами¹⁹. Територія самого передмістя вимірювалася переважно у ланах, на ньому виникали ділянки для господарського використання, а згодом і для побудови житла – повноцінні домогосподарства²⁰. Станом на початок XVII ст. поняття «передмістя»

¹⁶ Там само, с.12-13.

¹⁷ *Історична регіоналістика в системі...* с.37.

¹⁸ попередня курсова

¹⁹ Долинська М. *Львів: простір на тлі мешканців, (XIII-XIX ст.)* / Український католицький університет, Гуманітарний факультет ; науковий редактор : М. Крикун . - Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015, с.60.

²⁰ Могитич Р. *Передмістя самоврядного Львова у першій половині XVII століття.* // Вісник УЗПР, ч. 13. — Львів, 2003, с. 33.

вживається з величезною перевагою до власних назв «Галицьке» та «Краківське» - так само, як і назви брам, через які можна було увійти в «місто в мурах» - Краківська і Галицька.

Важливим для студії інвентарів, зокрема шосів є розуміння просторової локалізації обох передмість: межею Краківського передмістя є сучасна вулиця Городоцька, далі Оперний театр вверх по вулиці Чорновола до Хімічної, на захід до Варшарської, Клепарівської прямувала до вулиці Шевченка біля Янівського цвинтаря, далі вздовж Левандівки до Широкої й до моста на Городоцькій. Межі Галицького передмістя починаються від Кульпарківської, далі до перехрестку Стрийська - Наукова через Персенівку до Медової печери вздовж Пасічної до Личаківської. Далі до гори Стефанової межа проходила біля Порохової вежі й попри мури межа йшла до рогу сучасного парку ім. І. Франка. Далі межа йшла до Цитаделі і через вулицю княгині Ольги до Кульпарківської²¹. На сьогодні не виявлено жодної згадки про фізичну чи юридичну лімітацію між Галицьким і Краківським передмістями магдебурзького періоду. Це можна пояснити тим, що обидва передмістя перебували у віданні львівського магістрату і мали однаковий статус. Поділ їхніх територій можна до певної міри вважати умовним чи традиційним. Умовно цей поділ чи межу між передмістями можна гіпотетично встановити згідно до реєстрів власників та головного інвентаря: межа між Галицьким і Краківським передмістями пролягала від Єзуїтської хвртки (сьогодні – стик площі Івана Підкови з проспектом Свободи) вздовж фільварку єзуїтів (сучасний парк ім. І. Франка) і далі вздовж Городоцької дороги на захід²².

Все це зумовило складання реєстрів власників парцель, детальніше про це нижче в тексті.

Варто також наголосити, що із забудовою передмість, львівська міська влада (магістрат) в другій половині XVI - на початку XVII ст. намагалася

²¹ Долинська М. *Історична топографія Львова XIV-XIX ст.* - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка»; Монографія. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. - 356 с історична топографія с.117.

²² *Історична топографія...* с. 115.

здійснити докладний облік своєї земельної власності та чітко зафіксувати межі між міською земельною власністю і прилеглими теренами, що перебували в королівській, духовній та приватній юрисдикціях²³. Львівський магістрат мав право розпоряджатися землями передмість, - продавати їх чи передавати в коротко- або довготривалу оренду²⁴. Територія передмість була сформована протягом двох перших донацій (земельних надань) 1356 і 1368 років; на теренах донацій 1415 і 1444 р. утворилися міські села²⁵ «Лан» (франконський) являв собою прямокутну дуже витягнуту земельну ділянку довжиною біля 2300 м і шириною понад 100 м²⁶. 46 ланів входили до Галицького і 9 ланів до Краківського передмістя. Земельний наділ міщанина-власника мав більш-менш чітко визначені межі²⁷. Так як лани входили до міської юрисдикції, то була потреба в створенні фіскального органу - лонгерія, який б контролював парцель і збирав чинш від нерухомості²⁸.

Не менш важливим від територіально-просторового устрою є територіально-адміністративний устрій передмість магдебурзького Львова. Його, цей устрій, так само як склад урядників для передмість не так давно почав вивчати Андрій Фелонюк²⁹. Дослідник ствердив, що відомості про урядників на передмістях є обмеженими, проте йому вдалося відтворити ієрархію та функціонування виконавчо-управлінського апарату передмість. Основною особою виконавчої влади був ландвїйт. Вже у XVI ст. передміські терени інтенсивно заселялися, забудовувалися, тож магістрат мав організувати належне управління ним (був створений уряд ландвїйта, окремо для обох передмість)³⁰.

²³ Там само, с. 13-15.

²⁴ Там сам, с. 247-252.

²⁵ Там само, с. 157-158.

²⁶ *Передмістя* ... с. 34.

²⁷ *Львів: простір*... с. 82.

²⁸ *Описи передмість*... с.6.

²⁹ Фелонюк А. *Уряд ландвїйта (підвїйта) на передмістях Львова XVI-XVIII ст.* // Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura. Kraków, 2010. Т. 7: Urzędy, urzędnicy, instytucje. С. 92-110; Андрій Фелонюк А. Тарнавка і Поріччя – юридики львівського домініканського монастиря Божого Тіла // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Спецвипуск. (2016) 67–99; Долинська М., Капраль М., Фелонюк А. *Розвиток міста у пізньому середньовіччі та ранньомодерний час (простір і мешканці)* /: Львів / Атлас українських історичних міст. Т. 1: Львів / За наук. ред. М. Капралю. Львів 2014. С. 38

³⁰ На передмову до Описів Андрій Фелонюк А. *Описово-статистичні джерела дослідження передмістя Львова XVI-XVIII ст.* // *Описи передмість Львова XVI-XVIII ст.* / упоряд. А. Фелонюк. Львів 2014. С. 3-25.

Ландвійт (підвійт) уперше згадується в чиншових книгах 1522 року, він очолював виконавчу вертикаль влади кожного з передмість й підпорядковувався міському війту, про що свідчить документи про вибори міських урядників³¹.

Створення уряду ландвійту безпосередньо пов'язаний з необхідністю проводити ефективне управління на передмістях, які активно заселялися. До уряду ландвійту входили, крім самого підвійта, його заступник, що називався віце-ландвійт, старші передмість (чотири - шість осіб для Галицького і два - п'яти для Краківського передмістя). Сюди входили старші вулиць, сотники передмість і вулиць, наглядачі за порядком і чистотою (виконання функції поліцейського нагляду, контролю за санітарним станом його вулиць) та слуги. Уряд ландвійту виконував також функцію вирішенню дрібних справ, представляти інтереси передміщан в магістраті. Також важливу роль, яку відігравав ландвійт, було збирання міських податків з передміщан, признаючи для виконання цієї справи райця³².

Саме так у 1607 році райцем Станіславом Ансеріном був складений новий реєстр чиншового податку. Щоб збирати податки необхідно було мати якийсь реєстр, де були б записані всі ті об'єкти, що оподатковувалися і певну схему просторового розташування цих об'єктів. Податкові реєстри, зокрема шоси (документи, що фіксували податки з нерухомості) появилися в 20-х роках XVI ст. Це були списки, що склалися, переважно з імен платників і прив'язувалися до якогось місця, в назві якого могло фігурувати поняття «вулиця»³³.

Фіскальні документи³⁴ Львівського магістрату допомагають прослідкувати те, як мешканці передмість уявляли свій простір за допомогою тих топографічних об'єктів, які їх оточували. Опис передмістя здійснювався з метою фіксації всього, чим володіли мешканці передмістя, з яких згодом збирали чинш, а дуже часто об'єкти служили орієнтирами щодо оподаткованої нерухомості. Такі реєстри свідчили про економічний стан передмість: кількість господарств,

³¹ Уряд ландвійта ... - с.93.

³² Там само, с.101-102.

³³ Описи передмість... с. 31-120.

³⁴ Ф д – документи, в яких записують доходи і витрати якогось органу, тут – Львівського магістрату.

їхні категорії, а пізніші документи – про передміські категорії господарських осередків - двори, фільварки, млини³⁵. Укладаючи й опрацьовуючи списки власників з їхніми земельними наділами, перед нами відкриваються різні природні об'єкти (гори, водойми, рослинність) та інші об'єкти здебільшого транспортної інфраструктури, які не тільки уточнюють розташування об'єктів, які оподатковуються, а також дають можливість для певного аналізу соціальної історії, історичної топографії та топоніміки передмість Львова, його ланів та осад. У старших фіскальних документах нелегко простежити чітку систему обходу нерухомої власності, переважно у зв'язку з тим, що в них вписували тільки ім'я, деколи професію платника податку. Хаотично зустрічаються декілька назв вулиць, згадано фільварки і двори конкретних власників та єдиний млин, названий Вороблячим, тож можливість локалізації об'єктів дослідниками була і є незначною³⁶.

Відповідно до принципу онтологічної засади вивчення простору³⁷, що передбачає врахування відношень, зв'язків і взаємодій між власне назвами і денотатами-об'єктами, класифікація урбанонімів полягає не у класифікації самих назв, а місць фізичного простору, який вони описують.

Проблематику класифікації денотатів до вищого ієрархічного рівня частково була заторкнена у своїй попередній курсовій роботі «Зміна топографічних об'єктів на передмістях Львова поч. XVII – останньої третини XVIII ст.». Денотат – термін лінгвістики, який виражає предметне означення конкретного імені³⁸. Наприклад: вулиця – денотат, Козельницька – власне сама назва. Питання дефініції певних денотатів важко однозначно вирішити й потребує глибокого лексикологічного аналізу досліджених об'єктів, є певні приклади цього: дослідники не можуть чітко визначити дефініцію

³⁵ Описи передмість Львова XVI-XVIII століть / Національна академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Львівське відділення ; упорядник : Андрій Фелонюк . - Львів : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2014 . - с. 3

³⁶ Історична топографія...

³⁷ Dolynska, Maryana. (2020). A New Method of classification of Named Items of 16th–18th Century Suburbs of Lviv. *Studia Geohistorica*. 8. 10.12775/SG.2020.03.

³⁸ Ibid, p. 47.

денотату «грунт», документ не дозволяє повністю з'ясувати смислове навантаження «поля». Цікавим є тлумачення в польськомовному джерелі поняття «ogród» (це кусок землі неподалік господарських будівель, де можна вирощувати збіжжя, овочі, дерева і сіно³⁹), тобто трактується, як «город», а не «сад», а такі поняття як поле, грунт, рілля є близькими за значеннями. таке трактування повністю підтверджується тлумаченням документа: «był ogrod wielki z łąką i z rolą»⁴⁰.

Найкраще це можна зробити завдяки понятійному словнику старопольської мови, до якого часто звертався, роблячи класифікацію. Ось кілька прикладів з денотатами, з якими виникало питання під час роботи: денотат «staw» можна було б одночасно віднести до малого виробництва й до водойми; таке саме й стосувалося й денотату «folwarok»: до поселень чи будівель він має увійти. Від розуміння, що понятійно вкладали автори реєстру в той чи інший об'єкт – денотат, залежить якість наступного дослідження, зокрема такий насичений згадками про різні об'єкти шос 1607 р.

Реєстром побудованим згідно зовсім нової, авторської структури став документ створений під впливом Ансеріна. Станом на вказаний рік Станіслав Ансерін був райцею Львова⁴¹, перед тим тривалий час займав посаду міського раецького писаря (1576-1585 рр.), в 1586-1588 був одночасно райцею і синдиком⁴², але невідомо, коли прийняв громадянство⁴³.

Перед урядником стояло нелегке завдання - якомога повніше охопити весь об'єм об'єктів оподаткування. Тож він створює власну ієрархічну структуру нерухомості передмість м. Львова. Документ називався: «Czensze z Halickiego przedmiescia roku Bożego 1607, dnia 8 octobra wybierane, za reuizią i inuentarzem w tym że roku ponowionym i wedle położenia sta łanow sporządzonym» (Чинші з

³⁹ Słownik pojęciowy języka staropolskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spjs.ijp.pan.pl/szukaj/index>.

⁴⁰ *Описи передмість...* – с. 152.

⁴¹ Kapral M. *Urzednicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*. Toruń 2008. s. 110-115, 215.

⁴² Петришак Б. «Лицар пера і каламаря» - писар міста Львова Войцех Зимницький (1583-1639 рр.) / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України, м. Львів. – Львів, 2011 208 с.

⁴³ Заяць О. *Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження* / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.; Львів, 2012.с. 72, 74

Галицького передмістя року Божого 1607, 8 жовтня зібрані згідно з в цьому ж році поновленими інвентарем та ревізією, і складеними відповідно до розташування ста ланів)⁴⁴. Документ побудований за принципом опису осад, в яких було здійснено інвентаризацію всієї нерухомості на території самоврядного Львова, зокрема Галицького передмістя.

Ймовірно, складений за власною схемою документ чимось не задовільнив його автора, тому наступного 1608 року він береться фіксувати велику нерухому власність – лани. Так виникає документ «Інвентар ста ланів...», повна назва якого *Sta łanow inventarz główny ktorym się ta liczba ich z dziedzictwami obiasnia porządkiem takim iako mają mieć swoich położenia iedne w halickim przedmiesciu drugie w krakowskim a trzecie w osadach Wieśnych*⁴⁵ (Головний інвентар ста ланів, котрий пояснює їхню кількість разом із спадщиною та порядок, у якому вони розташовуються: одні – в галицькому передмісті, другі – у краківському, а треті – у сільських поселеннях)⁴⁶ - це своєрідний документ, що описує території шести трактів Львова, складених львівським урядниками, можливо, як відповідь на вимоги короля щодо інвентаризації всіх земель, що були в державній юрисдикції. У описі кожного тракту міститься інформація про об'єкти, так і про їх власників, професійно-соціальну приналежність, суму платежів податку, що дозволяє краще уявити яким саме людям належали великі території тогочасного Львова⁴⁷. Як наслідок, в комплекс документів складених з ініціативи Станіслава Ансеріна крім чистовика і чернетки Головного інвентаря входять і згаданий вище перелік чиншівників 1607 р. та ще низка інвентарів⁴⁸.

Цікаво, що в наступні реєстри чиншового податку схема Ансеріна не використовувалася, а реєстри власників проводилися за старою схемою.

⁴⁴ *Описи передмість...* с. 137-161.

⁴⁵ Долинська М. *Неопублікований список „Головного інвентаря ста ланів...” 1608 р. для міста Львова* // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Вип. 7. – С. 94- 105.

⁴⁶ Переклад Маркіяна-Любарта Савки.

⁴⁷ Могитич Р. *Передмістя самоврядного Львова у першій половині XVII століття*. // Вісник УЗІПР, ч. 13. — Львів, 2003. с.33.

⁴⁸ Там само.

Винятком є 1636 рік, реєстр якого повторив нововеденну схему опису платників чиншового податку 1607 року⁴⁹.

Отже, написання цієї роботи неможливе було без ґрунтовного вивчення та міждисциплінарного розуміння простору.

Він «перестає бути «фоном»⁵⁰, як неодноразово згадувала Ярослава Верменич, він стає повноцінним об'єктом історичних досліджень, історії-проблеми, яка ставить питання: чому?

У цьому розділі ключовим питаннями було заглибитися, «пірнути» у простір ранньомодерного Львова, побачити його ширше. Для цього треба було зрозуміти:

- структуру та систематизацію простору;
- просторову локалізацію львівських передмість;
- систему ефективного управління простором.

Все це дає нам розуміння необхідності створення фіскальних документів, одним із них став реєстр чиншового податку 1607 року райці Станіслава Ансеріна, який вміло зробив своє завдання не лише охопивши всю повноту об'єктів оподаткування, але й ширше охопив простір передмість, що дозволяє нам почерпнути з документу достатньо інформації, щодо взаєморозташування як рукотворних, так і природних просторових утворень.

⁴⁹ Там само, с. 34.

⁵⁰ *Історична регіоналістика...* с.36.

РОЗДІЛ 2: ІНФОРМАТИВНІСТЬ ШОСУ 1607 РОКУ

Новий зразок чиншового документу став не тільки реєстром платників, а й інформативним історичним джерелом, з якого ми можемо почерпнути багато інформації, зокрема:

1. Територіальний поділ передмістя. Перелік, види й локалізація топографічних об'єктів. Поділ на осади та лани

2. Детальний описовий «план» 3 осади («Під Сторожею»)

3. Змістове навантаження денотатів.

4. Соціальний портрет власників нерухомості та мешканців передмість:

- елементи етнічного складу,
- розподіл власників за професійним складом
- способи фіксації осіб (за прізвищем, іменем, родинними зв'язками
- родинні зв'язки між власниками нерухомості
- гендерну стратифікацію власників
- відносну стратифікацію заможності – за кількістю ділянок і їхньою величиною.

Увесь свій реєстр чиншового податку Ансерін ділить на 5 осад, що певною мірою відбивало в писемній формі фізичне об'єднання домогосподарств в певні групи, відокремлена від інших місць проживання людей сільськогосподарськими і природними об'єктами (переважно, за хатою тягнулися достатньо витягнутою смугою, - город, сад, поле, лука, ліс) Відповідно далі осади діляться урядник ділить на вулиці чи менші частини. Цікавим є те, що перші 3 осади Ансерін намагається описати якнайдетальніше та розділяє їх на менші частини для зручності, натомість 4 і 5 осади урядник узагальнює, не розписує детально парцель і біля чого вони знаходяться, він вживає поняття

«лан» в розумінні великого земельного наділу одного власника. Тобто змінюється значення «лани»: це вже не тільки одиниця площі, а й наділ⁵¹.

Додатково впроваджено ієрархію, яка на той час була новою й унікальною з тим поділом, який пропонував Ансерін. Було здійснено поділ на менші підрозділи, які були для кращого розуміння просторової локації для об'єктів, які оподатковувалися. Наприклад підрозділ 1.3.1.3. «Gdzie yuz pole zachodzi i do niego uliczka z goscincem ku Wzniesieniu. Po drugiey zas stronie tąz drogą nazad obrociwszy ku miastu»⁵².... містить в собі топографічні об'єкти (pole, gosciniac, ulica, droga), які слугують маркерами для позначення власностей семи міщан. Поділ на підрозділ до кожної осади був здійснений відповідно до того, скільки вулиць у ній було або інших важливих топографічних об'єктів. Тобто кожну із п'яти осад автор ділить на менші частини, підрозділи, відповідно до певного свого просторового уявлення. Перша, четверта й п'ята осада ділиться на три підрівні, другу й третю осаду раєць описує ще детальніше й маємо чотири ієрархічні рівні вище згаданих осад. Проаналізую кожну із осад щодо поділу Ансеріна.

У першій осаді на початку бачимо поділ на 4 частини, відповідно до найбільш відомих орієнтирів, це гора Стрільниця, гора Стефанова, Суха воля і Личаків⁵³. Згадані обидві гори є конкретними природними топографічними об'єктами з певною конкретною відносно невеликою територією, яку вже не було, як ділити на менші частини. Біля обидвох гір було шість і дев'ять парцель відповідно, де власники володіли переважно виноградниками. У випадку Сухой волі й Личакова, ці топонімічні поняття є надто обширними й мають значну більшу просторову локацію, ніж вищезазначені гори. Автор тому намагається додати ще ієрархічні рівні для більшої конкретизації. Так, Суху волю автор ділить на три частини, вулиці (правда, це не було вулиця у цій просторовій локації, яку ми бачимо зараз): перша - під виноградниками, їхнє пониження (тут

⁵¹ *Історична топографія...* с. 147.

⁵² *Описи передмість...* с.139.

⁵³ Там само, с.138.

Ансерін до цього дає пояснення: «*roszyna sie iako z gory od winnic do slaku goscinca Glinianskiego zyezdzamy*»⁵⁴, тобто автор ще додає додаткове пояснення і окреслює територію від виноградників, які розташовувалися біля гір Стефанової і Стрельниці до рогатки Глинянської дороги, територію понижжя й по суті цю частину ділить на ще 3 менші групи. Цікаво, що останню частину вулиці він описує парцелі власників з двох сторін дороги. Можна зробити висновок, що Ансерін намагається якнайзрозуміліше окреслити межі тих ділянок, на які він ділить осади. Друге, якщо подивитися на сучасну карту Львова, то усі ці 3 частини першої вулиці Сухої волі становлять сучасні вулиці: Гуцульська, Лисенка та Заньковецька), друга - над Глинянським гостинцем (раєць тут зразу ж другу вулицю Сухої волі окреслює на початку, подібно до першої частини, даючи конкретне пояснення, що вона знаходиться на Глинянською дорогою, між ланами Урбановими: «*nad goscinsem Glinianskim po uedney tylko stronie, o miedze lanu p. Urbanowego*»⁵⁵. Правда тут Ансерін лише відділяє у цій 2 вулиці місцевість між дорогами. «*Naprzeciwko zas Brydziney między dwoma drogami*»⁵⁶), третя - закінчення вулиці Суха воля (виглядає, що ця частина найбільш незрозуміло описана дослідником. У документі бачимо лише перелік власників з сумою чиншу й на початку бачимо невеличке пояснення розташування, проте відсутні конкретні топографічні об'єкти, які були б орієнтиром для мешканців міста. Четверта частина першої осади - це Личаків (пункт 1.4. у excel таблиці). Цікаво з'ясувати, що тодішній житель міста вкладав в це поняття. Варто сказати, що урбаноніми можна поділити на традиційні й офіційні⁵⁷ з поняттям Личаків, то це була певна умовна й традиційна назва території. На той час вона становила левову частку території першої осади й у ній знаходилося близько сорока дев'яти власників з парцелями. Личаків раєць ділить чітко на три вулиці⁵⁸, окреслюючи за допомогою топографічних об'єктів

⁵⁴ Там само, с.139.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Там само, с.140.

⁵⁷ *До питання методики ...с. 23.*

⁵⁸ *Описи передмість... с.140*

розташування їх. Як приклад, першу вулицю автор описує так: «Iedna, bierze sie przy drodze, którą uezdą do Wzniesienia z dołu az przez gorę od pola, gdzie na dole za Marcinem Skorupką mularzem»⁵⁹. Вже в самій вулиці Ансерін дає ще два додаткових пояснень, у excel таблиці це окреслено, як пункти: «1.4.1.1. необхідно виїхати гостинцем на гору, минаючи великий город»⁶⁰ та «1.4.1.2.: треба рухатися полем на північ, де починаються тили городів»⁶¹. Якщо ж перейти до другої та третьої вулиці, то тут подібно як із третьої вулицею Сухої волі перелічені власники й суму чиншу й лише поодинокі топографічні об'єкти, які «виступають у ролі» маркерів нерухомості.

У другій осаді, яка в собі містить 68 парцель, Ансерін, на відміно від першої осади, ділить територію на три частини, так звані вулиці: Пальчиковська, за рогаткою Волоського мосту та Соколовська⁶². Далі все ділить за аналогією до першої осади, проте структура є більш легкою і зрозумілою. Повернувшись конкретніше до просторової локації цих вулиць, то бачимо, що об'єктом орієнтації першої є город і дім Івана Білдагая⁶³. Цю ж дорогу автор розділяє на 3 частини по сторонах, ось приклад, як він ділить: 2.1.1.1 Передня вулиця Пальчиковська. На Фрайборковських ланах; 2.1.1.2. Тильна вулиця Пальчиковська; 2.1.1.3. Друга сторона від Вороблячого млина над ставом⁶⁴. На першій стороні вулиці йдеться про власницю пані Франс Венікову, яка у своїй власності має чотири нерухомості, з яких платить чинш⁶⁵. Далі вулицю автор поділяє на дві сторони, що доволі виглядає на той час, як прогресивний поділ, але важливо необхідним для полегшення збирання чиншу. Важливою топографічною локацією цієї вулиці є Фрейборковські поля (gruntu Freiborkowkiego)⁶⁶. Тут ще варто відмітити вживання денотату «grunt», яке у реєстрі Ансеріна вживається у різних значеннях. У даному випадку є синонімом

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само, с.141.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само, с.143.

⁶³ Там само.

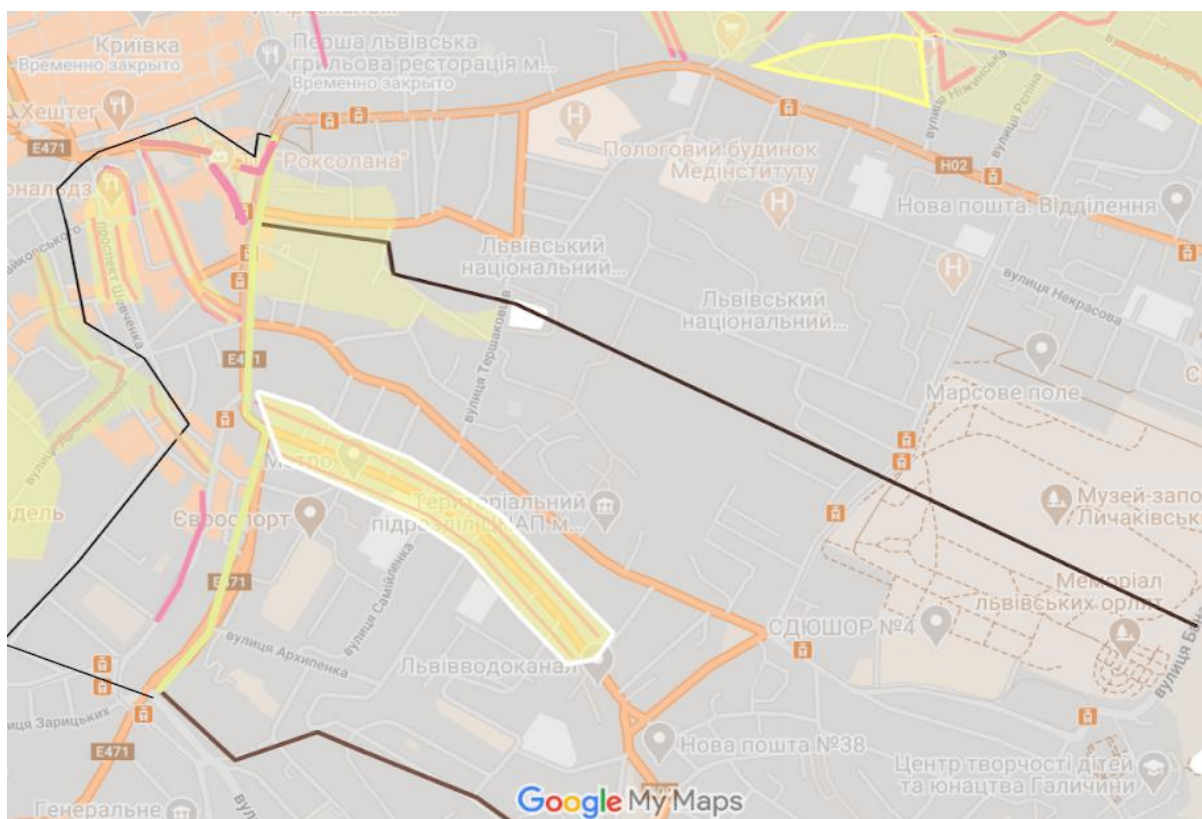
⁶⁴ Там само, с.143-144.

⁶⁵ Там само, с.143.

⁶⁶ Там само.

до вимірюваних об'єктів і пояснюється, як земельний наділ. Можна звернути увагу й на інші топографічні об'єкти, яких тут не мало та які на відносно невеликій ділянці дуже точно допомагають зорієнтувати відповідну місцевість для ранньомодерного львів'янина. Наприклад, такі об'єкти, як: Псегий ринок, Вороблячий млин та став, які є ключовими орієнтирами вулиці Пальчиковської⁶⁷. Другу вулицю осад автор починає з шляху волоського мосту, сучасна локація якої є вулиця Зелена від початку до Львівводоканалу. Нижче знаходиться карта №1 з розташуванням другої осаді й другої вулиці, яку бачимо посередині.

Карта №1⁶⁸

Говорячи про другу частину цієї ж осаді, автор значну частину приділяє «izdebki dla chorych»⁶⁹, яка являло собою карантинне місце (сьогодні це можна назвати своєрідним інфекційним відділенням) та знаходилася на розі сучасних вулиць Зеленої та Івана Франка перед тодішньою рогачкою, яка знаходиться на

⁶⁷ Там само, с.144

⁶⁸ Онтологія простору передмість Львова XVI-XIX ст. з елементами візуалізації / Грант ГФ 2020-2021 акад. рік.

⁶⁹ *Описи передмість...* с.144, с.154

Волоському мосту. Можна припустити також, що в даному випадку, рогатка виконувала роль не тільки у збиранні мита з приїжджих селян, але також у контролю за станом здоров'я приїжджих і у разі наявності певних симптомів сторож міг не пускати в місто й відправляти на карантин у приміщення для хворих. Проте це тільки гіпотеза, яку можна висунути для майбутніх досліджень.

Закінчує другу осаду Соколовська вулиця, розміщена серед природних топографічних об'єктів: «*újednå týlko stronå w gorze, i na czelie týchze łanow Freiborkowskich nad meatem Poltwyey*»⁷⁰, яка добре інтерполюється з нинішньою непарною (верхньою частиною вул. Шота Руставелі від вул. Зеленої до вул. Волоської). Як бачимо, на відміно від перших 2-х вулиць й подібно до першої осади остання вулиця має не так вже багато об'єктів, а власники просто перераховані з сумою чиншу.

Третя осада є найбільшою із осад, описаних автором, містить в собі близько 140 парцель, які оподадкувався, й ділиться на 5 підрозділів й в середньому кожна з поділених частин ще ділиться на 3 групи. Таким чином така класифікація з більш вужчим поділом власників з їхніми парцелями була більш доступною для львівського магістрату, а для дослідників вона виглядає досить логічною та зрозумілою. Отож всю третю осаду «*ktorå pod Strazå zowå przed Halickå bronå na łanach miesckich między roznemi goscincami, ú przý Poltwieý rzýce zawieraiąca w sobie rzemiesniki i goscinne domý*»⁷¹. Ансерін ділить на 5 вулиць, які у нашій таблиці стають частиною підрозділів: вулиця біля костелу отців бернардинів (3.1.), Гончарська вулиця (3.2.), вулиці Слюсарська і Котлярська (3.3.), а також ще вартує до 3 осади додати інші топографічні об'єкти, які допомагають зрозуміти просторову локацію 3 осади: між горбами (3.4.) і над Зубрівським і Солонівським гостинцем (3.5.)⁷². Далі Ансерін із кожної вулиці за схожою аналогією з першими двома осадами виділяє ключові топографічні

⁷⁰ Там само, с.145.

⁷¹ Там само, с.146.

⁷² Там само, с.146-147.

об'єкти, які там знаходилися (наприклад, на третій осаді на першій вулиці такими об'єктами є вал і костел святого Хреста)⁷³ та ділить територію на менші частини відповідно до цього. Головним орієнтиром Гончарської вулиці є руська церква Богоявлення⁷⁴ та ці денотати, які біля неї знаходилися. Мова йде про пляц і шляк - той самий, про який вже згадував у другій осаді, який знаходиться біля Вороблецького мосту. Бачимо, наскільки рогатка займає провідне місце, як маркер нерухомості одразу обох осад. Цікаво також, що поділ вулиці біля костелу отців бернардинів та Гончарської є відносно рівномірний за кількістю власників на кожному із поділених територій Ансеріном. Ще однією особливістю, якщо подивитися на сучасну карту, є те, що перша вулиця осаді це сучасна площа Соборна, Гончарська натомість відповідає сучасному просторову вигляді вулиці й носить ім'я князя Романа. Слюсарська і Котлярська вулиця іде до Королівського млина⁷⁵ (частина виробництва якого призначалася для королівської каси належив королю, проте поява ще одного млина поблизу, створили певні виклики щодо назви млина, фігурують ще назви Зимноводський (у документах було вжито один раз у 1626р.) та Капітульний (останній раз фіксується у 1712 році)⁷⁶. А далі закінчується вулиця між старим і новим руслом Полтви. Наступним четвертим пунктом є територія «між гарбарами», де знаходиться найстаріше русло Полтви.⁷⁷ Важливим пунктом було розуміння того, що “meatem” (русло) тут виступало, як маркер нерухомості, проте не є топографічним об'єктом і не міг бути включений у поле досліджень. Невід'ємною частиною цієї вулиці третьої осаді є шляк Калічої гори та навіть цю територію біля рогатки автор ділить на 3 частини: Перед сляком (рогачкою) Калічої гори (3.4.2.), за сляком, переступивши ріку (3.4.3.), на горбі за рогаткою перед Калічою горою (3.4.4.)⁷⁸. Такий поділ виглядає, на перший погляд, занадто

⁷³ Там само, с.147.

⁷⁴ Там само, с.148.

⁷⁵ Там само, с.149.

⁷⁶ «Водойми Львова» ДВВУ. Підсумкова робітня. 2018. Доступ за посиланням: <https://www.google.com/maps/d/u/2/edit?mid=1uhzrMkXFhaB5Y3SJhiPYoVsqSfai15g-&usp=sharing>.

⁷⁷ *Описи передмість...* с.150.

⁷⁸ Там само.

дрібним, бо Ансерін міг просто вказати рогатку Калічої гори, однак таке роздроблення говорить насамперед про те, як топографічні об'єкти впливають на територіальний поділ осад 1607 року. Бачимо також і чергове вживання рогатки у просторовій локації Львова, що відіграє важливе значення. Не тільки через її значну роль у місті, але як об'єкт орієнтиру у львівському шосі. Під час дослідження реєстру Ансеріна цієї частини міста, виникло питання на доцільність встановлення рогатки саме біля Калічої гори, наскільки це було ефективно. Закінчує найбільшу осаду вулиця, яка знаходиться «nad goscincem Zubreckim i Soloneckim, zieżdzaiąc z mostu Woloskiego, ku Radzieckie (mu) młynowi»⁷⁹. Правда Ансерін не дає власної назви цій вулиці, а просто описує її розташування, даючи ключові об'єкти-орієнтири: Волоський міст та Радецький млин⁸⁰. Ще однією особливістю є розташування на цій вулиці п'ять халупок без власника⁸¹, з яких брався податок дванадцять грош. Хто платив цю суму, можна тільки припускати.

Реєстри чиншового податку третьої осаді є також особливо важливим у дослідженні професії власників нерухомостей. Так, роблячи перелік власників парцель з сумою податку райця вказує їхню професію. Так, це було й у попередніх осадах, проте найбільш яскраво це помітно саме на третій осаді. Докладніше – далі.

Четверта осада розташована на «Sokolnickieý ulicý, na Mikłasowskich lanach, do przedmiescia Halickiego należąca iedną strona od rzyki»⁸². Варто зазначити, що, навідміно від попередніх 3-х осад, на початку опису Ансерін нічого не пише про будь-який поділ і не перераховує вулиці, які в цій осаді є. Відразу раєць «приступає до діла» й перераховує не тільки власників й суму чиншу, але й додає певні уточнення і пояснення, з чого саме були сплачені податки. Ще однією важливою рисою є появлення денотату «лан», про що було вже сказано раніше. По тексті дізнаємося, що четверта осада є поділена на 4

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само, с.151.

⁸¹ Там само.

⁸² Там само, с.152.

частини: «на одному лівому березі ріки», «а за сляком», «друга сторона Соколинської вулиці» та «над рікою»⁸³. У цій осаді є значно менше топографічних об'єктів, Ансерін більше все узагальнює та використовує не так багато денотатів.

Остання найменша п'ята осада знаходиться за міською хвірткою, в місці «малим і рівному»⁸⁴, на якій і закінчується Галицьке передмістя. Починається ця осада із розташування «izdebki dla chorych»⁸⁵ й розташовувалося між високим валом і руслом Полтви недалеко від церкви св. Духа. Місце карантинників не випадкове, воно мало бути відокремлене від житлових кварталів і середмістя для зменшення ризиків поширення інфекцій та для комфорту самих же хворих. Власницею, як і першої іздебки, так і цієї була благодійниця Софія Ганльова. Далі, в цій же осаді розташовані 6 парцель з власниками: по три на обидві сторони.

На основі документу вийшло структурувати Галицьке передмістя й створити за допомогою програми бабл.юс ментальну мапу територіального поділу передмістя (див. нижче схема №1). На ній по кольорах чітко простежуємо 5 ієрархічних рівнів такого поділу (1 рівень власне Галицьке передмістя, 2 рівень - 5 осад, кожна з них має свою окреслену територію та різну кількість парцель, 3 рівень - як читали вище по тексту, вулиці, 4 і 5 рівень - частинки вулиць, сторони вулиць, допоміжні елементи для кращої просторової орієнтації). Також бачимо, що з кожною наступною осадю ми бачимо менше ієрархічних рівнів, тобто більше узагальнень збоку райця Ансеріна. Отже, кожна із п'яти осад мала свій унікальний територіальний поділ та свої особливості щодо такого поділу на ієрархічні рівні. Згідно документу бачимо, що не тільки природні, географічні, соціологічні чинники відіграли щодо такого поділу, але й також і постать самого укладника реєстру Ансеріна, його ментальні й психологічні особливості. Адже в

⁸³ Там само, с.152-154.

⁸⁴ Там само, с.154

⁸⁵ Там само.

Підсумовуючи, на 5-ти осадах Галицького передмістя Львова згідно документу 1607 року було 510 топографічних об'єктів (49 унікальних). З них 144 об'єкти (39 унікальних) є ті, які позначені у таблиці й слугували маркерами для тих об'єктів, які оподатковувалися і з яких брали чинш. З тих 144, то:

- 27 природніх (10-водойми; 16-рельєф; 1 рослинність)
- 96 інфраструктура (Сільськогосподарські - 20; Дрібне виробництво - 12; Комунікації - 42; Будівлі - 15; Оборонні - 7;)
- Вимірні - 17
- Біля іншого власника – 4.

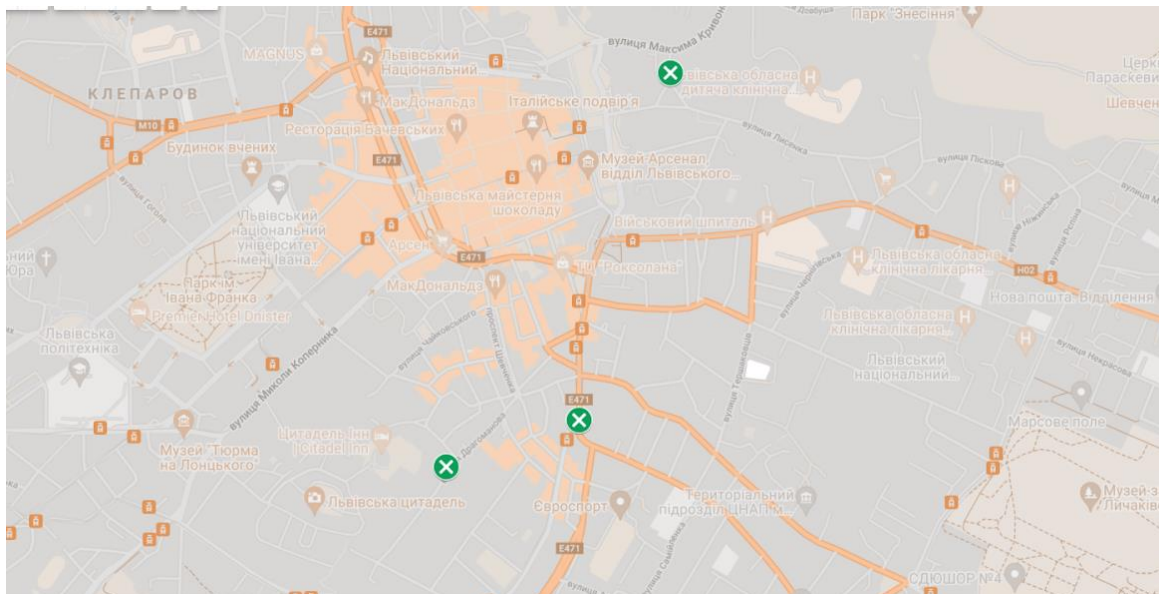
2. Змістове навантаження денотатів. Їхня дефініція

Крім типових об'єктів, що пояснюють розташування або оподатковуються, є й нетипові. З природних – це «висока сосна» (*Jurek ciesla na gorze, gdzie przed yego domem sosnia stoi wysoka*)⁸⁶, яка, мабуть так виділялася серед іншої рослинності, що Ансерін вважав за потрібне її згадати як маркер. Серед інфраструктури - сляк⁸⁷, що являє собою контрольно-пропускний пункт на шляхах, що вели до міста, призначенням котрих були збирати мито з селян, які їхали торгувати до Львова⁸⁸. Рогатки відіграють важливу роль у територіальному поділі Львова. Згідно з реєстром Ансеріна 1607р. їх було три (див. карту №2) й у тексті кожна з них знаходиться у підрозділах до осади. І це й не дивно з тих причин, що розміщення самої рогачки було на перехресті вулиць.

⁸⁶ Там само, с.145.

⁸⁷ Там само, с.137-154.

⁸⁸ Прокопів В. *Львівські рогатки – що ми про них знаємо, та чого не знаємо* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/lvivski-rohatky-scho-my-pro-nyh-znajemo-ta-choho-ne-znajemo/> (28.03.2016).

Натомість денотат «izdebka» з одного боку може дати певне уявлення та розуміння про рівень публічного здоров'я серед мешканців Галицького передмістя, рівень соціалізації та соціальної захищеності людей літнього віку та людей з важкими недугами - різними інфекційними захворюваннями, а також і про певний рівень благодійності в ранньомодерному Львові. З іншого боку, особливо у даній дипломній роботі, є цікавим та логічним місце розташування самих карантинників: першого з них біля сляку, другого між муром і новим руслом Полтви - тобто місцями, які тримають відносну дистанцію від великої скупченості мешканців.

Стосовно денотату «staw», то ось яке означення дає старопольський словник: *naturalny lub sztuczny zbiornik wody, piscina naturalis vel artificiosa*⁹⁰, який і допоміг доєднати став до відповідного ієрархічного рівня - водойми. Стосовно фільварку, то його можна було б віднести до поселень, але для того потрібно було б створювати новий ієрархічний рівень.

⁸⁹«Рогачки Львова» ДВБУ. Підсумкова робітня. 2021. Доступ за посиланням: <https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1iW3WkXgnkE-Thsh0ANE7Fm5DWwOEYc-1&usp=sharing>

⁹⁰Słownik pojęciowy języka staropolskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spjs.ijp.pan.pl/haslo/index/15945/47146>

3. Вивчення власників передмість

Реєстр Ансеріна є джерелом для вивчення власників передмість Львова, а також природних і створених людьми (антропогенних) маркерів нерухомості.

Найперше наведу декілька статистичних даних по кількості власників на Галицькому передмісті (див.табл. № 1)

Таблиця №1

	к-ль власників	к-ль власн. , де вказана професія	к-ль нерухомост.
1 осада	121	26	127
2 осада	58	13	76
3 осада	129	63	157
4 осада	35	1	39
5 осада	6	0	6
Загал.к-ль	349	103	405

З таблиці випливає, що загальна кількість власників становить 349. Ансерін вказує професію для третини всіх власників (103), що дозволяє оцінити професійну складову власників передмість. Серед найбільш популярних професій бачимо: кравець, ткач, стельмах, столяр, муляр, гарбар. Також варто додати про професію сторожа, який підіймав шлагбаум, він не мав ділянки, якою володів, не платив податку, що дозволяє нам припускати, що він був міським урядником. Крім того ми можемо дізнатися і про національність власників. Ось кілька прикладів: на Сухій волі за пониженням є парцеля власника Івана⁹¹, тобто можна припустити, що він був українцем; у першій осаді при Стрільниці над

⁹¹ Там само, с.139.

валом власником одного із городів був Лукас - зять італійки Jacubowey⁹². Проте, чи був Лукас тієї ж національності не встановлено, Ансерін цього не вказує.

Можна довідатися також і проте, що власники могли володіти й кількома ділянками на осадах. Згідною поданою мною інформацією, бачимо, що на кожного власника припадає 1,16 парцель. Також це чітко видно у excel таблиці, коли бачимо повторювані прізвища власників з однією і тією ж професією Woiciech Lescryk (gruntarz) мав ділянку біля гори Стефанової (1.2.) і при сухій Волі, де «Skąd drogę przestąpiwszy» (1.3.1.2), а також на другій Личаківській вулиці (1.4.2.) - всі 3 парцелі власник володів на першій осаді⁹³. Варто зазначити, що повторюваність не тільки означала єдиного власника на цих парцелях, але також і його родичів, які могли теж володіти. Чудовим прикладом є Matis Skorupka, прізвище у Галицькому передмісті фігурує 3 рази. Він у власності мав ділянку, де закінчується Суха воля біля *Лукаша Гамали повертаючись назад вздовж (1.3.3.1)*, а також 4 парцелі на першій Личаківській вулиці⁹⁴ (хоча ствердно важко бути впевненим точно, що він у власності мав і одну, й іншу ділянку, бо в першому випадку він є муляр, коли вживається про нього другий раз, то професія не вказана). На першій Личаківській вулиці є можливо його родич Ян Скорупка. Підсумовуючи, бачимо проблематику, що в одному місці вказується, що один власник муляр і мав одну ділянку, в іншому місці професія не вказана, прізвище й ім'я однакове. Той самий власник чи все ж родич? Ансерін намагався все як найзрозуміліше нам подати, але певні моменти бачимо, що були очевидні й зрозумілі тільки для укладника реєстрів, а дослідникам приходиться тільки припускати.

Також варто підкреслити питання визначення кількості власників. Точну кількість власників важко встановити, хоч по excel таблиці у другому стовпчику ми бачимо 390 перерахованих позицій.

На це є кілька причин:

⁹² Там само, с.138.

⁹³ Там само, с.138-141.

⁹⁴ Там само, с.140-141.

По-перше, у минулому абзаці ця тема була піднята, коли ми в певних випадках не розуміємо родич, однофамілець це чи той самий власник?

По-друге, серед цього списку є також і винаймачі. Наприклад, у 3 осаді на першій вулиці знаходимо таку інформацію, що «Pawła Lusnicowe na rogu Jacub sychterz najemnik»⁹⁵.

По-третє, бачимо, що в деяких позиціях, вказана лише ділянка, з якої брали чинш без власника. Наприклад, у третій осаді між гарбарями над Зубрівським і Солонівським гостинцем знаходяться п'ять халуп без власника⁹⁶. Чому Ансерін його не вказав, можна тільки припускати.

По-четверте, на певних парцелях автор вказує збірні поняття, як нащадки (Pawła Krausa Odzwirnego potomkowie ⁹⁷(при горі Стрельниця)), чи, наприклад, опікуни (Czerkewni opiekurowie⁹⁸ (друга Личаківська вулиця)). Інформація про те, скільки було нащадків не встановлено, тож це є ще однією ключовим пунктом стосовно визначення кількості власників Галицького передмістя.

З іншого боку нащадки допомагають зрозуміти й проаналізувати родинні зв'язки, а також систему отримання землі від своїх родичів через купівлю чи спадок. Також є певний відсоток власників, де автор не називає, а пояснює через родичів інших, що є досить дивно. Для чого давати такі пояснення, як вдови Marconoweу зять⁹⁹? Можливо собі Ансерін розумів, про кого йдеться, а інші урядники хіба це розуміли? Є випадки, коли раєць дає пояснення через родичів і ще й чітко подає ім'я та прізвище власника, наприклад: Valenti Ziemiankow - зять котляра¹⁰⁰, Wosciech - letwoytow син¹⁰¹, Woiciech Lukassow - син stelmach¹⁰² (3.1.2.) та Matys Kienek (син slossarz)¹⁰³ (3.2.1.)

⁹⁵ Там само, с.137.

⁹⁶ Там само, с.151.

⁹⁷ Там само, с.138.

⁹⁸ Там само, с.141.

⁹⁹ Там само, с.153.

¹⁰⁰ Там само, с.149.

¹⁰¹ Там само, с.142.

¹⁰² Там само, с.147.

¹⁰³ Там само, с.148.

Ще одним пунктом, який можемо почерпнути з джерела, є гендерна стратифікація власників. Бачимо, що жінок власниць є 34, що становить 10% від загальної кількості власників. Розташування їхніх парцель рівномірно знаходяться по всьому Галицькому передмісті. Двоє власниць займаються текстильною промисловістю, по одному муляжем, столяркою та рибалкою, інших професій власниць Ансерін не вказує. Неможливо також не відзначити відому благодійницю обох місць для хворих - Софію Ганльову.

Щодо заможності, то зафіксовані в шосі величини з податку дозволяють виділити багатші та бідніші домогосподарства, а відбір осіб, що володіють двома чи більшою кількістю нерухомостей вказують на заможніших власників.

Отже, те, як описав і структурував раєць Ансерін Галицьке передмістя було чимось унікальним і новим для міщан та урядників Львова. Він не тільки уклав реєстр платників чиншового податку, як робили його попередники, він вніс багато деталей у цей опис і максимально точно на той час описав місцезнаходження ділянок з власниками, просторову локацію передмість та соціальний портрет власників. Не зважаючи на це, у тексті бачимо багато неточностей та непослідовність в описі та ієрархічного поділу п'яти осад Галицького передмістя. Це пояснюється людським фактором Ансеріна, який міг все не врахувати.

Впроваджена ієрархія територіального поділу передмість та загалом інформативність шосу 1607 року дає безліч можливості для глибших досліджень передмість ранньомодерного Львова у ділянках соціальної, економічної, культурної та просторової історії, а також історичної топоніміки, географії та мікроісторії.

Одним із таких досліджень є наступний третій розділ, де завдяки соціологічним методам був зроблений аналіз просторових зв'язків топографічних об'єктів, як маркерів нерухомості.

РОЗДІЛ III СПОСІБ ТА РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ПРОСТОРОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ГАЛИЦЬКОГО ПЕРЕДМІСТЯ

Історична соціологія або соціологія історії «розглядається як напрям прикладної соціології і водночас як історична наукова дисципліна»¹⁰⁴ та може розвиватися в двох площинах: перша з них стосується соціальних відносин, структур та взаємодії у соціумі в її історичній ретроспективі, друга стосується різноманітних методологій прикладних досліджень та соціологічного аналізу історичних джерел¹⁰⁵. Саме цей напрямок є основою до соціологічного дослідження реєстру чиншового податку 1607 року. В рамках такого виду дослідження використовують соціологічні поняття в історичному аналізі.

На думку Т. Скочпола, особливістю історичної соціології є її зосередженість на аналізі «структурних трансформацій»¹⁰⁶, що допомагає якнайкраще вивчити середовище, у якому функціонує суспільство¹⁰⁷ та виявлення соціальних закономірностей та соціальних змін¹⁰⁸. Вивчення структур є головним і важливим чинником нового підходу до вивчення історії, де час сприймається по-новому, а історія повільно змінюється у часі — знаменита концепція Броделя «час довгої тривалості» (*la longue durée*), вперше описана у передмові до першого видання «Середземномор'я і середземноморського світу в епоху Філіппа II» (1946)¹⁰⁹. Якщо говорити про поле дослідження історичної соціології, то це її повсякденність, яка тісно переплетена з мікроісторією та є продуктом вже вище згаданої концепції «час довгої тривалості»¹¹⁰. Ще однією особливістю історичної соціології, порівнюючи з іншими міждисциплінарними історичними дисциплінами, є «використання історичних даних для перевірки правильності соціальних концепцій і для побудови модифікованих теорій»¹¹¹.

¹⁰⁴ Мартинов А. *Історична соціологія...* с.9.

¹⁰⁵ Там само, с.7.

¹⁰⁶ Там само, с.24.

¹⁰⁷ Дюпон-Мельниченко Ж.-Б., Ададуров В. *Французька історіографія ХХ століття. Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів.* Львів: Класика, 2001. с.25.

¹⁰⁸ Мартинов А. *Історична соціологія...* с.28.

¹⁰⁹ Дюпон-Мельниченко Ж.-Б., Ададуров В. *Французька історіографія...* с.34-35.

¹¹⁰ Мартинов А. *Історична соціологія...* с.29.

¹¹¹ Там само, с.26.

Одним із найважливіших методів історичної соціології для аналізу історичних структур є порівняльно-історичний метод¹¹².

О. Шпенглер у своїй праці «Занепад Європи» написав, що: «порівняння можуть бути благом для історії, оскільки вони розкривають органічну структуру історії»¹¹³. Такий метод є основою історичної компаративістики, що дозволяє проаналізувати соціальну взаємодію та її особливості. А також за допомогою різних соціологічних досліджень перевірити встановлені істориком факти, розглянути їх з різних точок зору¹¹⁴.

Використовуючи соціологічні методи, історик може пізнати те, чого він раніше не помічав та «розширити коло позаджерельного знання»¹¹⁵. Саме завдяки соціологічним концепціям та дослідженням історики не тільки знаходять приховану для себе інформацію, але й дозволяють історикам зануритися у певне явище й подію для глибинного аналізу необхідних взаємозв'язків та структурних елементів¹¹⁶.

Щоб застосовувати соціологічні методи в історичній науці необхідно визначитися з відповідною джерельною базою. Переважно таку роль може для ранньомодерного періоду можуть відіграти так звані достатистичні джерела або джерела з масовими даними. Це або документи, що мають характер переписів населення, або фіскальні документи, або документи, де перелічені оподатковані об'єкти (ділянки, будівлі, особи).

Такий досвід використання історичного писемного джерела оповів Тимофій Брік в своєму виступі в УКУ 5 вересня 2019 року¹¹⁷. Він сказав, що маючи певне уявлення щодо методики історико-соціологічних досліджень в Утрехтському університеті в Нідерландах, де він навчався в докторантурі, одного разу побачив в книгарні полтавську частину Рум'янцевського опису,

¹¹² Там само, с.109.

¹¹³ Там само, с.109.

¹¹⁴ Там само.

¹¹⁵ Там само, с.110.

¹¹⁶ Там само, с.111.

¹¹⁷ Робітня з цифрової картографії. Львів: УКУ, Український дослідницький інститут Гарвардського університету. 3-9 вересня 2019 р.

джерела опублікованого професором Юрієм Волошином¹¹⁸. Цей документ є переписом населення новоприєднаної до Російської імперії лівобережної України, котру імперські урядники іменували Малоросією, здійсненого в 1765-1769 роках. В джерелі перелічені всі особи як козацького, так і селянського станів із зазначенням їхнього рухомого та нерухомого майна, а також багатьох інших позицій, тобто різні демографічні та економічні дані. Основним практичним завданням документа було впровадження оподаткування на користь імперської казни. На підставі опублікованих даних досліднику вдалося проаналізувати величину заробітку домашньої прислуги жіночої і чоловічої статі в місті Полтава в другій половині 60-х років XVIII ст. (Brik T. (2018). Wages of male and female domestic workers in the Cossack Hetmanate: Poltava, 1765 to 1769. *Economic History of Developing Regions*. Barcelona, 2018. № 33(2). P. 123-146).

Львівські достатистичні джерела відрізняються від описаного зразка тим, що не мають характеру перепису населення, а в чоло документа відносять об'єкт нерухомості. Особливо багатим на згадки таких об'єктів є саме шос 1607 року авторства Станіслава Ансеріна.

Для здійснення соціологічного аналізу за рекомендацією і консультацією доцента кафедри соціології УКУ Данила Судина була сформована еxcel таблиця. На основі вибраних топографічних об'єктів реєстру чиншового податку 5 осад Галицького та Краківського передмість Ансеріна дану таблицю можна поділити на 5 частин: нумерація; власник; сума, яку він сплачував як податок; додаткова інформація (з якого об'єкту платив податок). П'ята частина складається з багатьох позицій позначені самі топографічні об'єкти, які вживаються в тексті шосу протягом усього його тексту. Оскільки ці топографічні об'єкти переважно мають назви (наприклад, «młyn iest, który Wroblęsum zowa») ¹¹⁹ - є млин, який називають Вороблячим), то об'єкти чи місця, які вони описують, в методології

¹¹⁸ *Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765-1769 рр./* упоряд., вст. ст. і ком. Ю. Волошина – К.: Наш Час, 2012. – 576с.

¹¹⁹ *Описи...* с.143.

класифікації урбанонімів¹²⁰ необхідно трактувати, як денотати¹²¹ (тут: Вороблячий – власне назва, млин – денотат).

Для проведення соціологічного дослідження й аналізу податкового реєстру 1607 р. в курсовій роботі за 2019/20 н.р. було вибрано всі денотати, незалежно чи вони уточнювали місце розташування об'єкта (для прикладу: «минаючи великий город Лоренцовичівський»¹²²; тут денотат «город», що стосується до посесивної назви «Лоренцовичівський», пояснює розташування групи об'єктів з пункту 1.4.1.1.), чи стосувалися самого об'єкта («Анджей Щотечник, італієць з другого Жовнірського півпляцу»; тут денотат «півпляц;»).

В таблиці у 3-ому рядку, починаючи від п'ятого стовпчика, кожному денотату відповідає послідовний номер. Це стосується позицій 1 - 39 (про поз. 40 -47 - далі). Далі, заповнивши з своєю колегою з 3 курсу Марією Моравською перші 4 колонки, почалася робота над 5 частиною. Працюючи з текстом, я вибирав об'єкти, які були маркерами для нерухомості власників 5 осель Галицького передмість. Далі я ставив «1», у цій клітинці, яка стосується відповідного власника та об'єкта-маркера для опису відповідної нерухомості. Ось приклад, як це я робив, візьмемо перше речення з документу Ансеріна, де є власник й податок, який він сплачував «Iwan Rohatyniec przeciwko Strumlice bascie f.1 gr.2»¹²³. Бачимо, що Ансерін описує парцелю завдяки денотату «baszta», тож у першому рядку у стовпчику №23 ставимо «1». Тепер цей денотат ми відносимо до оборонних елементів (це відповідає стовпець під номер №47), відповідно 3 ієрархічний рівень - це інфраструктура (№50). Таким методом я і заповнював інші рядки таблиць (див. додаток №2). Ось нижче показано фрагмент цієї таблиці.

¹²⁰ Dolynska M. *A New Method of classification of Named Items of 16th-18th Century Suburbs of Lviv* // *Studia Geohistorica. Rocznik historyczno-geograficzny*. 8, 45-57.

¹²¹ Денотат (від лат. denotatum — позначуване) — позначуваний предмет

¹²² *Описи...* с. 140.

¹²³ Там само, с.138.

З'ясувалося, що не всі виділені денотати вживаються для уточнення чи пояснення інших об'єктів. Тому довелося вилучити такі позиції і кількість денотатів у стовпчиках таблиці скоротилася з 49 до 39.

Впродовж опрацювання таблиці виникло питання нумерації стовпців з переліком топографічних об'єктів. Як вже було згадано, спираючись на минулорічну роботу, було обрано усі денотати реєстру платників податку Ансеріна, їх було 49. Проте не всі з тих денотатів є маркерами нерухомості в львівській шосі 1607р., тож нумерацію стовпців часто доводилося міняти й залишати лише ті денотати, які хоча б раз вживалися у тексті саме, як орієнтири. Тому завдання потребувало чіткої зосередженості й уваги. Для прикладу, згаданий вище «півпляц» не зустрівся серед об'єктів маркерів, тому його, як і «пляц» довелося вилучити зі списку (див.табл.№ 3)

Таблиця № 3

Усі топографічні об'єкти	Об'єкти-маркери нерухомості
1 rzeka 2 góra 3 pagórek 4 łąka 5 winnica 6 ogród 7 pole 8 sad 9 grunt 10 chmielnik 11 zamek 12 brama 13 dom 14 chałupa 15 chałupka 16 kościół 17 forta 18 stajnia 19 wał 20 forta 21 Baszta 22 szpital 23 cerkiew 24 szkoła 25 staw 26 młyn 27 paseka 28 rynek 29 osada 30 wola 31 folwark 32 ulica 33 uliczka 34 gościniec 35 szlak 36 droga 37 Strzelnica 38 most 39 łąn 40 plac 41 półplac 42 wymiar 43 grunt 44 Dół 45 Granica 46 kopiec 47 Piasek 48 Zakrąg 49 sosna wysoka.	1 Rzeka 2 Gora 3 Pagórek 4 Grunt 5 Łąka 6 Pole 7 Sad 8 Winnica 9 Staw 10 Dom 11 Chalupa 12 Chalupka 13 Czerkwia 14 Kosciół 15 Staynia 16 Forta 17 Wrotha 18 Wał 19 Młyn 20 Czegielnia 21 Zamok 22 Most 23 Baszta 24 Ogród 25 Plac 26 Gosciniec 27 Strzelnica 28 Slak 29 Ulica 30 Droga 31 Folwarok 32 Łan 33 Dół 34 Granica 35 kopiec 36 Piasek 37 Zakrąg 38 sosna wysoka + 39 біля... власника

Натомість в рядках послідовно вписані об'єкти нерухомості відповідно до порядку і пояснень автора шосу Ансеріна. Додатково впроваджено ієрархію,

яка й умовно поділила роботу на менші підрозділи, які краще зорієнтовують об'єкти, які оподатковувалися. Як вже було згадано у попередньому розділі, поділ на ієрархічні рівні на кожній із осаді був унікальним й залежав від кількох факторів. Кількість рівнів можна чітко простежити у excel таблиці (див. додаток №2), де, наприклад, нумерація 1.3.1.1. означає власне їхній поділ: 4 рівні, перша осада, третя вулиця й перша частина цієї вулиці відповідно

Якщо повернутися до таблиці, то стовпців є не 39, а 52, тож варто й це пояснити: для соціологічного дослідження в табличку мали б увійти також і вищі ієрархічні рівні, вжитих у документі денотатів. На вищому, другому ієрархічному рівні після денотатів є: 40 Вода 41 Рельєф 42 Рослинність 43 Сільськогосподарські землі 44 Дрібне виробництво 45 Комунікації 46 Будівлі 47 Оборонні елементи 48 Одиниці виміру. Вода включає підрівні: Ріка та Став, Рельєф відповідно Гора й Пагорб, Рослинність - Сосна висока. До Сільськогосподарських входить поле, виноградник й так далі. (див.схему № 2 та таблицю №4)

Відповідно наступною вищою сходинкою є об'єднання усіх об'єктів на третьому: 49 Природа 50 Інфраструктура. До Природи належать Вода, Рельєф, Рослинність. До Інфраструктури - Сільськогосподарські землі, Дрібне виробництво, Комунікації, Будівлі, Оборонні елементи та Одиниці виміру.

Item of suburb	Nature items	Water	rzeka	12	
			staw	2	
		Relief	góra	15	
			pagórek	2	
		Vegetation	sosna wysoka	1	
			łąka	1	
	Manmade items	Cultivated land	winnica	3	
			ogród	11	
			pole	7	
			sad	1	
		infrastructure	building	zamek	1
				wrotha	2
				dom	5
				chałupa	3
				chałupka	1
				kościół	1
				stajnia	1
				forta	1
				szpital	6
				cerkiew	2
defense	wrotha	2			
	baszta	1			
	strzelnica	2			

				wał	3
		small scale productions		czegielnia	1
				młyn	8
				pasieka	1
		transport infrastructure		ulica	9
				granica	6
				gościniec	7
				slak	10
				droga	11
				most	2
		measuring		łan	7
				folwark	2
				plac	6
				grunt	2

Цікавим і необхідним моментом був поділ топографічних об'єктів на ті, які раніше вживалися і які є нещодавними - 51 старі назви 52 нові назви. Відповідний поділ був зроблений за допомогою матеріалів та досліджень пані Мар'яни Долинської, звідки також запозичено теоретичну ієрархію названих об'єктів передмість магдебурзького часу¹²⁴.

Фаховий соціологічний аналіз здійснений доцентом Данилом Судином (див. додаток № 1).

Отримані дані спрощено інтерпретуються в історичному контексті в такий спосіб:

¹²⁴ Dolynska M. *A New Method of classification of Named Items of 16th-18th Century Suburbs of Lviv* // *Studia Geohistorica. Rocznik historyczno-geograficzny*. 8, 45-57.

1. Виділено денотати - прив'язки, за якими описуються старші чи новіші об'єкти. За допомогою математичних дій здійснених з даними внесеними в Excel таблицю виявляються номери рядків, що відповідають характеристикам «старших», «молодших» та «середніх» одиниць (переважно вулиць, названих Ансеріном).

Розподіл рядків таблиці між трьома віковими характеристиками має вигляд:

- давні одиниці: 1, 4, 7-11, 16, 18, 20- волоський міст, 24-30, 33-34, 37-39, 41-42, 46-48 Коричневі
- нові одиниці: 6, 12, 14-15, 22-23 Червоні
- середні одиниці: 2-3, 13, 17, 19, 32, 40, 43. Фіолетові

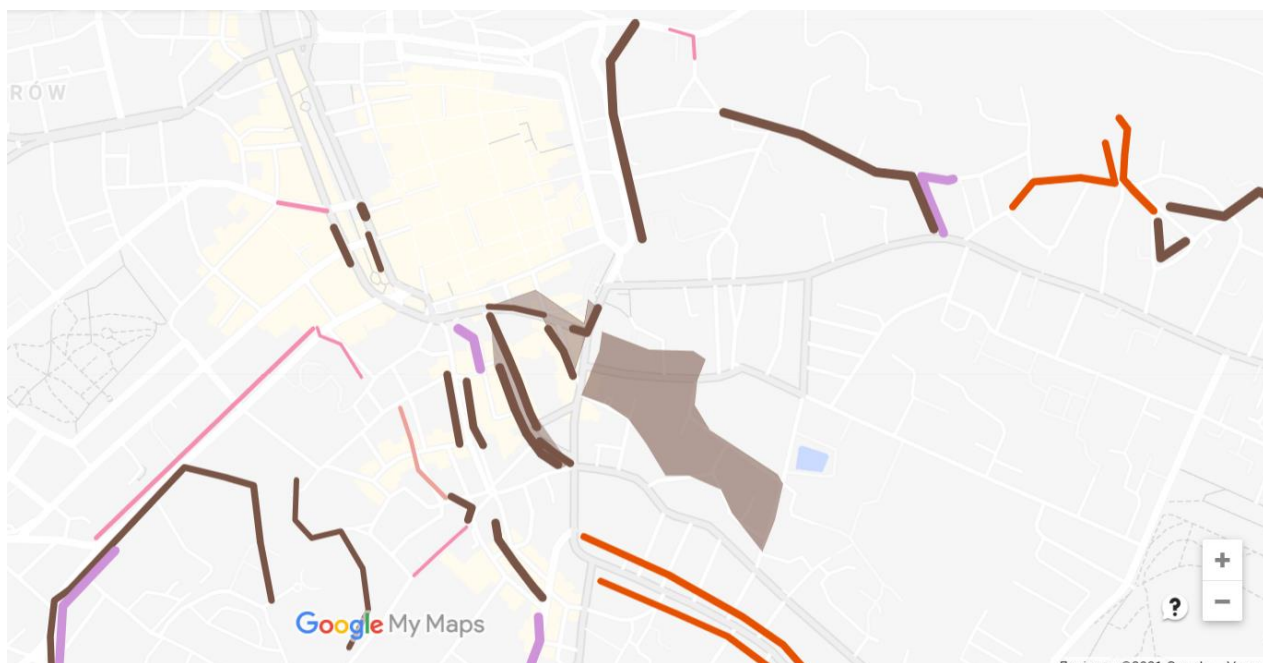
Ці дані картографуються на сучасну топогеодезичну підоснову в Google-картах і мають такий вигляд (див.карта №3), де

Старші одиниці - коричневі

Нові – червоні

«Середні» - фіолетові

Карта №3¹²⁵

¹²⁵ Онтологія простору передмість Львова XVI-XIX ст. з елементами візуалізації / Грант ГФ 2020-2021 акад. рік.

Картографічний аналіз вказує, що найстарішими на Галицькому передмісті Львова були домогосподарства, що тягнулися вздовж східної сторони міських фортифікацій, попри вулицю Личаківську, між вулицями Пекарською та Костя Левицького, по Князя Романа та просп. Шевченка, Грушевського, Попри старе русло Полтви (Ліста, Ковжуна, Волошина) та вздовж частини вул. Коперника, а також між західним муром і новим руслом Полтви (частина просп. Свободи. За аналогами (Під Сторожою) можна датувати їхні початки зламом XIV-XV ст

Натомість новими на час складання Ансервном шосе можна було вважати нинішні вулиці Солодова – Піскова та Мучна, домогосподарства вздовж обох сторін вул. Зеленої (до рівня вул. Дніпровської).

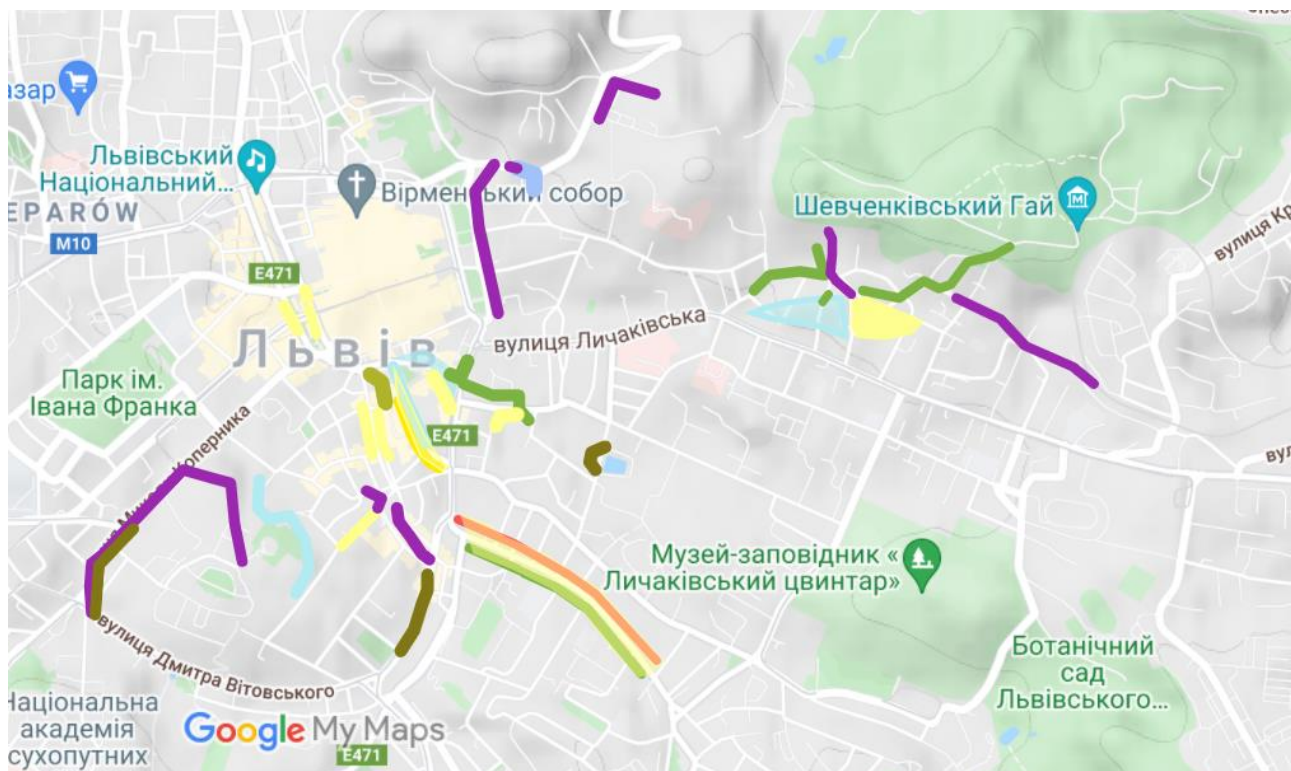
Решта одиниць (вулиць і груп домогосподарств) виникла між початком XV ст. і кінцем XVI ст.

2. Аналогічно математично виведено об'єкти, для яких змінюється кількість ознак від найменшої до найбільшої.

Таким чином виділені кластери, знову ж з вказівкою на номери рядків в таблиці:

- кластер 1: 1-3, 12-15, 37-38, 42;
- кластер 2: 4, 9, 25, 29, 41;
- кластер 3: 6, 10, 16-17, 23-24, 26;
- кластер 4: 7-8, 11, 18, 20, 27-28, 30, 33-34, 39, 46-48;
- кластер 5: 19, 32, 40, 43;
- кластер 6: 22.

Картографування кластерів дає таку картину на Google-мапі:

Тобто найменше ознак використовували, описуючи східну і західну частини першої осади, південь третьої осади і четверту осаду. А найрозпливчастіші ознаки урядник застосував тільки до теперішньої непарної частини вулиці Зеленої.

Отже, спроба застосувати соціологічний метод до історичного матеріалу показує, що при аналізі шосу 1607 р. непогано характеризується час заселення конкретних місць передмістя. Було б цікаво перевірити цей метод при використанні подібного джерела.

ВИСНОВОК

1. На підставі тексту Станіслава Ансеріна побудована Excel таблиця, в якій в рядки послідовно внесені всі одиниці нерухомості з урахуванням ієрархічності їх розташування. Стовпчики вказують на об'єкти-маркери, застосовані Станіславом Ансеріном для пояснення локацій об'єктів оподаткування.
2. Складений детальний список денотатів, які були вжиті в реєстрі чиншового податку й з них чітко було відокремлені ті, які були маркерами-нерухомості: з 49 об'єктів лишилося 39, кожен з них має певний свій порядковий номер у стовпчиках Excel таблиці. Саме ці об'єкти стали дослідницьким полем у написанні цієї роботи.
3. Здійснений аналіз інформативності шосу 1607 року, згідно якого:
 - Відстежена певна різниця між п'ятьма осадами Галицького передмістя не тільки щодо поверхневих характеристик, як: розмір, кількість власників та парцель, але також й певні особливості в територіальному поділі та системи вживання Ансеріном ієрархічних рівнів, яких у перших трьох осад було більше, ніж у четвертій та п'ятій осадах. Також відмінності є у переваженні тих чи інших топографічних об'єктів, як маркерів нерухомості. Наприклад, у першій осаді ми бачимо переваження виноградників, а у четвертій більше природніх топографічних об'єктів та великих земельних наділів - ланів.
 - У реєстрі Станіслава Ансеріна 1607 року використовуються такі топографічні об'єкти: сляк, іздебка та сосна висока. Рогачка стає місцем уявного кордону між передмістям, де активно проходить життєдіяльність міщан і передмістям, що тільки створюється та розвивається. Такий висновок ще можемо взяти з соціологічного аналізу, який було зроблено в третьому розділі, у якому бачимо: що на сучасній вулиці Зеленій знаходяться нові топографічні об'єкти, які виникли відносно нещодавно з укладеним реєстром. Це пояснюється ще й розташування цієї вулиці відносно рогатки. Як пише сам Станіслав Ансерін, цій вулиці він дає означення «за рогаткою Волоського мосту». Рогачка справді може слугувати невід'ємним об'єктом подальших історичних досліджень. Карантин (як приміщення для хворих)

дозволяє чітко прослідкувати її локалізацію, яка має логічне пояснення - відносну дистанцію від великої скупченості мешканців. Сосна висока - як унікальний денотат, який виділяється серед іншої рослинності. Бачимо, що ці топографічні об'єкти яскраво доповнюють розуміння простору тогочасного міщанина.

- Проаналізований соціальний портрет власників передмістя, з якого можемо почерпнути достатньо інформації, зокрема про родинні зв'язки. З іншого боку, бачимо, що інформація про власників часом має певні неточності та непослідовна. Станом на 1607 зафіксовано 349 власників нерухомості, для 103 з них вказаний фах; з чого випливає, що нерухомість для деяких була тільки місцем проживання або мала допоміжну функцію як засіб існування. 10% власників/ць – це жінки – 34 позиції. Найчастіше згадані: кравець, ткач, стельмах, столяр, муляр, гарбар. Є і міські урядники, які не сплачують податку, наприклад сторожі рогачок. Деколи вказана етнічна приналежність, в інших випадках її можна визначити за звучанням імені чи прізвища. Заможність описується кількістю одиниць нерухомості, яку має одна особа та величиною податку.

4. За допомогою ексель таблиці було проведено соціологічне дослідження правдивості визначення топографічного об'єкту. Завдяки якому вдалося чітко розмежувати старші вулиці, які виникли на переломі 14-15 століття, які знаходилися «Під сторожею» та нові, які виникли на переломі кін.16 ст. - поч.17ст. На основі цього вдалося зобразити на карті ці об'єкти за їхнім відносним виникненням, що допомагає зрозуміти глибше простір Галицького передмістя у 1607 році. Поділені об'єкти на кластери на майбутнє нам дає верифікацію правдивості визначення топографічного об'єкту, що може слугувати в подальших історико-соціологічних досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. *Описи передмість Львова XVI-XVIII століть* / Національна академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, Львівське відділення ; упорядник : Андрій Фелонюк . - Львів: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2014. 752 с.

ЛІТЕРАТУРА

2. Верменич Ярослава *Географія, хорографія і хорологія: етапи становлення й концептуалізації* // Історико-географічні дослідження в Україні. - 2007. - 10. - С. 12-13 - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/geo_2007_10_7
3. Верменич Ярослава *Історична регіоналістика в системі "просторової історії": диференціації предметних полів* // Регіональна історія України: Зб. наук. ст. — К.: Інститут історії України НАН України, 2013. — Вип. 7. — с. 9-10.
4. Верменич Ярослава *Історична регіоналістика в Україні* // Український історичний журнал. - 2002. - № 6. - С. 7. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_6_3i
5. «Водойми Львова» ДВВУ. Підсумкова робітня. 2018. Доступ за посиланням: <https://www.google.com/maps/d/u/2/edit?mid=1uhzrMkXFhaB5Y3SJhiPYoVsqSfai15g-&usp=sharing>
6. Долинська М. *До питання методики класифікації урбанонімів, як історичного джерела* // Вісник Харківського національного університету імені В. Н, Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». Випуск 26. Харків, 2016.
7. Долинська М. *Історична топографія Львова XIV-XIX ст.* - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка»; Монографія.

- Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006.
8. Долинська М. *Львів: простір на тлі мешканців, (XIII-XIX ст.)* / Український католицький університет, Гуманітарний факультет ; науковий редактор : М. Крикун . - Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015, с.60.
9. Долинська М. *Неопублікований список «Головного інвентаря ста ланів...» 1608 р. для міста Львова* // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Вип. 7.
10. Долинська М., Капраль М., Фелонюк А. *Розвиток міста у пізньому середньовіччі та ранньомодерний час (простір і мешканці)* /: Львів / Атлас українських історичних міст. Т. 1: Львів / За наук. ред. М. Капралю. Львів 2014. С. 38.
11. Дюпон-Мельниченко Ж .-Б., Ададунов В. *Французька історіографія ХХ століття. Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів.* Львів: Класика, 2001.
12. Заяць О. *Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження* / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.;Львів, 2012.
13. Мартинов А. *Історична соціологія (циклічна парадигма).* Монографія / Національний університет внутрішніх справ, Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. — К.: УІАД «Рада», 2004. — с.153.
14. *Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765-1769 рр./* упоряд., вст. ст. і ком. Ю. Волошина – К.: Наш Час, 2012. – 576с.
15. Могитич Р. *Передмістя самоврядного Львова у першій половині XVII століття.* // Вісник УЗПР, ч. 13. — Львів, 2003.
16. *Онтологія простору передмість Львова XVI-XIX ст. з елементами візуалізації* / Грант ГФ 2020-2021 акад. рік.

17. Прокопів В. *Львівські рогатки. Що ми про них знаємо та що не знаємо.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/lvivski-rohatky-scho-my-pro-nyh-znajemo-ta-choho-ne-znajemo/>.
18. Робітня з цифрової картографії. Львів: УКУ, Український дослідницький інститут Гарвардського університету. 3-9 вересня 2019 р.
19. «Рогачки Львова» ДВБУ. Підсумкова робітня. 2021. Доступ за посиланням: <https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1iW3WkXgnkE-Thsh0ANE7Fm5DWwOEYc-1&usp=sharing>.
20. Фелонюк А. *Уряд ландвійта (нідвійта) на передмістях Львова XVI-XVIII ст. XVI-XVII ст.* // Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura. Kraków , 2010. Т. 7: Urzędy, urzędnicy, instytucje. С. 92-110.
21. Фелонюк А. *Тарнавка і Поріччя – юридики львівського домініканського монастиря Божого Тіла* // Вісник Львівського університету. Серія історична. Спецвипуск. (2016) 67–99.
22. Dolynska M. *A New Method of classification of Named Items of 16th-18th Century Suburbs of Lviv* // Studia Geohistorica. Rocznik historyczno-geograficzny. 8,
23. Kapral M. *Urzednicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku.* Toruń 2008. s. 110-115, 215.
24. Słownik pojęciowy języka staropolskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spjs.ijp.pan.pl/haslo/index/15945/47146>

Результати аналізу просторових зв'язків
між об'єктами п'яти львівських осад

1. Основні поняття

Одиниця (чи *просторова одиниця*) – одиниця опису простору осад Ансеріном. Може бути як вулиця, так і частина вулиці.

Прив'язка – співвіднесення місця знаходження об'єкта одиниці з іншим об'єктом (в описі Ансеріна)

Тип прив'язки – тип об'єкта, до якого «прив'язаний» об'єкт одиниці опису.

Типи прив'язки є такими:

- За іменем власника
- Об'єкти природи
 - Річка / потік / водойма
 - Об'єкт рельєфу
 - Одиниця рослинності
- Об'єкти інфраструктури
 - Сільськогосподарські землі
 - Дрібне виробництво
 - Комунікації
 - Будівлі
 - Оборонні елементи
 - Одиниці виміру.

2. Метрика

Для подальшого аналізу ключовим є вибір *метрики*, тобто кількісної величини, яка буде «мірою» сили типу прив'язки. Таких метрик може бути декілька. Перша – просто сума всіх прив'язок для одиниці. Втім, ті одиниці, в яких є більше об'єктів, матимуть і більше прив'язок. Тому потрібно «масштабувати», тобто стандартизувати цю кількісну величину. Тому другою метрикою може виступати середня кількість прив'язок для об'єкта. Втім, ця величина буде залежати від «лінощів» Ансеріна: якщо він «втомлювався» ретельно записувати, то для одних одиниць середня кількість прив'язок в об'єктах буде відрізнятися через людський фактор (систематична помилка реєстрації). Тому доцільно використати третю метрику: частку певного типу прив'язок в структурі прив'язок одиниці. Тобто додають всі прив'язки, зафіксовані для об'єктів одиниці, а далі вираховується співвідношення: кількість прив'язок одного типу ділимо на кількість всіх прив'язок. Це дозволить мінімізувати вплив людського фактора, який був у метриці №2. (Додавалися всі прив'язки, які є об'єктами природи та інфраструктури).

3. Аналіз

3.1. Класифікація з навчанням

Нам відомо про 12 одиниць, чи вони є давніми, чи новими. Ми маємо справу з дихотомічною шкалою, де значення є полярними: найдавніші та найновіші одиниці. Проте цієї інформації достатньо, щоб з'ясувати, які типи прив'язок відрізняють давні одиниці від нових.

Першим кроком є одномірний аналіз структури прив'язок для давніх та нових ділянок (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Структура прив'язок для нових та давніх одиниць

Тип прив'язок	Давні одиниці	Нові одиниці
Вода	0,0%	0,0%
Рельєф	8,3%	14,7%
Рослинність	0,0%	0,0%
Сільськогосподарські землі	12,5%	38,5%
Дрібне виробництво	4,9%	10,0%
Комунікації	7,64%	20,3%
Будівлі	27,1%	3,3%
Оборонні елементи	30,6%	0,0%
Одиниці виміру	9,0%	13,2%
<i>Природа</i>	8,3%	14,7%
<i>Інфраструктура</i>	91,7%	85,3%

Деякі типи прив'язок відсутні для обох видів одиниць, а тому не можуть бути використані як критерій розрізнення нових та давніх одиниць. Втім, у випадку кількох бачимо, що вони можуть слугувати для розрізнення видів одиниць:

- Прив'язки до рельєфу більше притаманні новим одиницям, ніж старим;
- Прив'язки до сільськогосподарських земель більше притаманні новим одиницям, ніж старим;
- Прив'язки до об'єктів дрібного виробництва більше притаманні новим одиницям, ніж старим;
- Прив'язки до комунікацій більш притаманні новим одиницям, ніж старим;
- Прив'язки до будівель більше притаманні старим одиницям, ніж новим
- Прив'язки до оборонних елементів притаманні старим одиницям, але відсутні для нових;
- Прив'язки до одиниць виміру більше притаманні новим одиницям, ніж старим.

З допомогою бінарної логістичної регресії вдалося встановити, що інформації по чотирьох типах прив'язок (в Табл. 1 позначені червоним) достатньо, щоб класифікувати 11 одиниць з точністю 81,8%: 9 одиниць було класифіковано правильно, 2 – хибно (1 нову одиницю було класифіковано як давню, і навпаки – 1 давню як нову)¹²⁷.

¹²⁷ Cut value – 0,5.

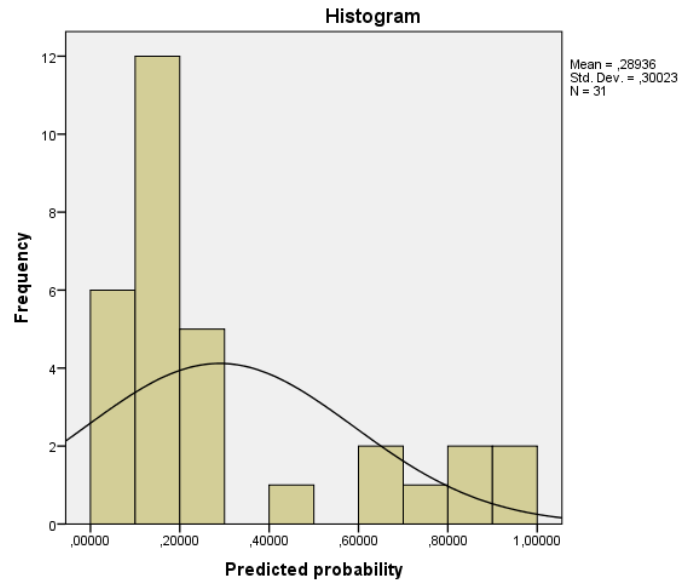

Рис. 2. Гістограма розподілу ймовірностей приналежності одиниць до класу нових чи давніх

Такий континуум відповідає результатам бінарної логістичної регресії для 11 одиниць. З іншого боку, спостерігається континуум ймовірностей, а не полярний поділ, що відповідає теоретичним припущенням: дихотомічний поділ на давні та нові ділянки є хибним, адже одиниці могли виникати протягом тривалого часу. А тому отримання такого континууму ймовірностей опосередковано показує, що рівняння бінарної логістичної регресії є валідним.

Таким чином, можна класифікувати всі одиниці таким чином:

- ймовірність від 0 до 0,22 – давні одиниці;
- ймовірність від 0,8 до 1 – нові одиниці;
- ймовірність від 0,22 до 0,8 – середні одиниці¹²⁸.

Відповідно, маємо такий поділ одиниць:

- давні одиниці: 1, 3-5, 8, 10, 16-21, 23-34, 26-28, 30-31, 34-36;
- нові одиниці: 6-7, 13-14;
- середні одиниці: 2, 9, 11, 22, 29.

Якщо ж узагальнити інформацію по осадах, то отримаємо таку таблицю (див. Таблицю 3).

Таблиця 3

Види одиниць в п'ятьох осадах м. Львова

Осада	Види одиниць ¹²⁹		
	Давні	Середні	Нові
1	5	1	2

¹²⁸ Насправді, частина з цих одиниць таки належить чи до нових, чи до давніх. Проте в будь-якому випадку ми матимемо помилку класифікації. А такий поділ на інтервали дасть попереднє уявлення про давність тих чи інших одиниць та осад.

¹²⁹ Види одиниць виокремлено на основі бінарної логістичної регресії

2	2	2	2
3	10	2	0
4	2	0	0
5	3	0	0

3.2. Класифікація без навчання

За чотирма типами прив'язок можемо класифікувати і всі одиниці¹³⁰. Загалом ми отримуємо 7 кластерів (див. Рис. 3).

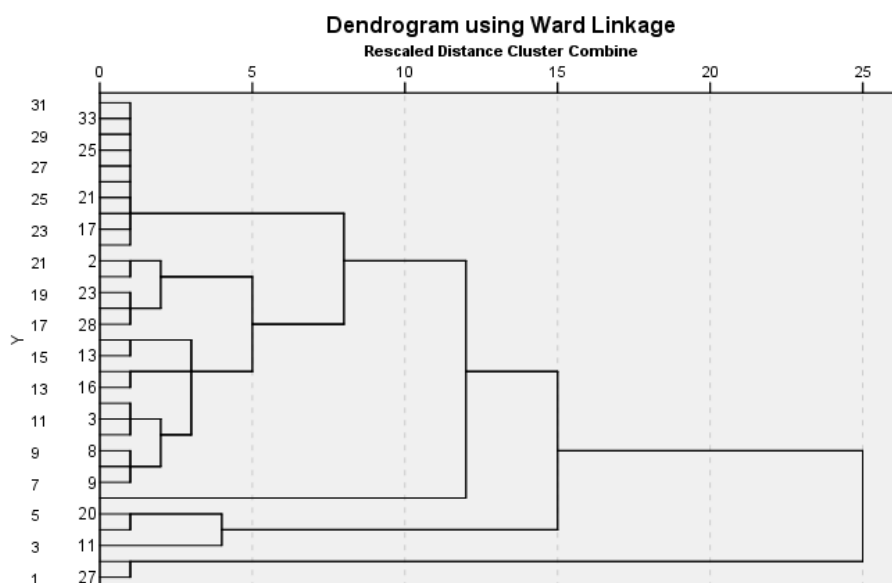

Рис. 3. Дендрограма кластерного аналізу за чотирма типами прив'язок.

Характеристики цих кластерів представлені в Табл. 4.

Таблиця 4

Середня частка прив'язок до чотирьох типів об'єктів для семи кластерів

Кластер	N	Типи прив'язок			
		Рельєф	Сільськогосп. землі	Дрібне виробництво	Будівлі
1	10	9,4%	21,4%	4,9%	18,8%
2	5	33,3%	9,3%	7,3%	4%
3	10	0%	0%	0%	0%
4	1	0%	0%	100%	0%

¹³⁰ Методом ієрархічного кластерного аналізу – методом Уорда (Ward), метрика – квадрат евклідової відстані.

5	1	0%	100%	0%	0%
6	2	0%	0%	0%	100%
7	2	0%	6,3%	41,7%	0%

Якщо говорити про те, які одиниці потрапили до якого кластера, то маємо такі результати:

- **кластер 1:** 1, 3, 5, 7-9, 14, 16, 18, 24, ;
- **кластер 2:** 2, 6, 26-27, 31;
- **кластер 3:** 4, 10, 17, 19, 21, 23, 28, 34- 36;
- **кластер 4:** 11;
- **кластер 5:** 13;
- **кластер 6:** 20, 30;
- **кластер 7:** 22, 29.

Наступним кроком може бути просторовий аналіз, тобто нанесення цих одиниць на карту – і пошук закономірності. Можливо, ці кластери відповідають різним типам ділянок – за часом існування.

Аналіз зв'язку між кластерами та 11 одиницями, вік яких відомий, виявив такі закономірності:

- кластер 3 та 6 – виключно давні одиниці (по 1 одиниці в кожному кластері);
- кластери 5 та 7 – виключно нові одиниці (по 1 од. в кожному кластері);
- кластери 1 та 2 – змішані (3 давні та 2 нові одиниці в кластері 1, 1 давня й 1 нова одиниці в кластері 2).

Іншим способом перевірити смислове наповнення кластерів – перевірити, чи є залежність з видами одиниць за давністю (див. Табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл одиниць за прогнозованими видами по семи кластерах

Кластер	Види одиниць ¹³¹		
	Давні	Середні	Нові
1	7	1	2
2	3	1	1
3	10	0	0
4	0	1	0
5	0	0	1
6	2	0	0
7	0	2	0

¹³¹ Види одиниць виокремлено на основі бінарної логістичної регресії

Загалом, дві класифікації частково між собою співпадають. Можливо, кластери дають більш диференційовану картину давності тих чи інших одиниць, ніж результати бінарної логістичної регресії. Для перевірки, який із методів є більш коректним, потріб

Класифікація понять-денотатів як маркерів нерухомості в Excel таблиці.

Доступ за посиланням:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1kj49pXnrBH0COquKK81PpOE5kU7EQKx6D85OoTOi9x8/edit?usp=sharing>